

Sancti Hieronymi Stridoniensis Operum, Tomi ...

Continens Commentaria In Matthaevm, Et Epistolas Pavli Ad Galatas, Ad Ephesios, ad Titum & Philemonem, & librum Didymi de spiritu sancto a Hieronymo versum ... Ad Fidem Vetvstissimorum Exemplarivm, Dvcentis Circiter Svblatis Erroribvs Emendata

Hieronymus, Sophronius Eusebius

Coloniae Agrippinae, 1616

Divi Hieronymi Presbyteri In Secvndvm Librvm Commentariorvm Ad Ephesios, Ad Pavlam, Et Evstochivm

---

[urn:nbn:de:hbz:466:1-75102](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-75102)

DIVI HIERONYMI PRESBYTERI IN SECVNDVM LIBRV M COMENTA- RIORVM AD EPHESIOS, AD PAVLAM, ET EVSTOCHIVM P R O O E M I V M.

Secundum orationibus vestris, o Paula & Eustochiu ad Ephesios aggredimur libru: noua quoq; Romam munuscula transmissuri. Non quod haec dignetur legere doctorum senatus, & bibliothecis veteru ascribere: sed quod sancta Marcella id ipsum fieri per epistolas flagitet. Cuius ego quotienscumq; studiorum, ingenij, laboris recorder, totiens me damno inertia: qui in monasterij solitudine con-

stitutus, & illud praesepe contra videns, in quo vagentem paruulum festini adorauere pastores, id facere non possum, quod mulier nobilis, inter strepentem familiam, & procurationem domus explet operis succisuius. Quapropter & illam & vos, & si qui forte lecturi sunt, in commune precor: vt sciatis me non cogitatum diu, limatumque proferre sermonem: sed ad reuelanda mysteria scripturarum, vt verbis pene de triuio, & interdum per singulos dies vsque ad numerum mille versuum peruenire: vt coepta in Apostolum explanatio, ipsius Pauli, cuius epistolas conamur exponere, orationibus compleatur.

COMMENTARIORVM HIERONYMI IN EPISTOLAM AD EPHESIOS LIBER SECVNDVS.

sertores sumus: quod Hebraeus, ex Hebraeis, absq; theoreticatore sermonis, & verborum compositione, & eloquij venustate, nunquam ad fidem Christi totum mundum transfudere valuisset, nisi euangelizasset eum non in sapientia verbi, sed in virtute Dei. Nam & ipse ad Corinthios ait: Et ego

Vius rei gratia ego Paulus vincus Iesu Christi pro vobis gentibus, &c.] Quantum ad consequentiam sermonis textumque eloquij pertinet, ad id quod premisit: Huius rei gratia ego Paulus vincus Iesu Christi pro vobis gentibus, diligentiissime perquirentes, nihil quod ei reddiderit, potuimus inuenire. Neque enim dixit, huius rei gratia ego Paulus hoc vel hoc feci, vel illud & illud docui, sed suspensa manente sententia, transgressus ad alia est. Nisi forte igno-

Vius rei gratia ego Paulus vincus Iesu Christi pro vobis gentibus, &c.] si tamen audistis dispensationem gratiae Dei, quae data est mihi in vobis. Quoniam secundum reuelationem cognitum factu est mihi mysterium, sicut praescripti in modico, prout potestis legentes intelligere sensu meum in mysterio Christi. Quod aliis generationibus non fuit notu filijs hominum, sicut nunc reuelatu est sanctis eius apostolis, & prophetis in spiritu,

cum venissem ad vos fratres, veni non in eminentia verbi, aut sapientiae, annuncians vobis testimonium Dei. Et rursum: Et verbum meum & praedicatione mea, non in suavis sapientia verbi, sed in ostensione spiritus & virtutis, vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Ille igitur qui solacissimos in verbis facit, qui non potest hyperbaton reddere, sententiamque concludere, audeat sibi vendicare sapientiam, & dicit: Quoniam secundum re-

scientes ei, quod & ipse confessus est dicens: Et si imperitus sermone, non tamen scientia, sensuum magis in ea quaeramus ordinem, quam verborum. Qui sic reddi potest. Huius rei gratia ego Paulus vincus Iesu Christi, & vincus pro vobis qui estis ex gentibus, cognoui mysterium, vt vobis quoque illud traderem, sicut in hac eadem epistola ante paululum sum locutus. Debetis autem adire dispensationem gratiae Dei, quae data est mihi in vobis, qui estis ex gentibus, pro quibus & vincus sum Iesu Christi. Vincum autem Iesu Christi. Paulum esse pro gentibus, potest & de martyrio intelligi, quod Romae in vincula coniectus, hanc epistolam miserit, eo tempore quo ad Philemonem & ad Colossenses, & ad Philippenses in alio loco scriptas esse monstrauimus. Vel certe, quia in pluribus locis lectum est, vinculum animae corpus hoc dici, quo quasi clausa teneatur in carcere: Dicimus propterea Paulum corporis nexibus coerceri, nec reueri & esse cum Christo, vt perfecta in gentes per eum praedicatione compleatur: licet quidam alium sensum in hoc loco introducant, quod Paulus praedestinatus & sanctificatus ex utero matris suae, ad praedicationem gentium antequam nasceretur, postea vincula carnis acceperit. Puto autem quod & vitiosa in hoc loco elocutio sit. Pro eo enim quod debuit dicere, huius rei gratia ego Paulus vincus Iesu Christi pro vobis gentibus cognoui mysterium, sicut & praescripti in modico, prout potestis legentes intelligere, ait: huius rei gratia ego Paulus vincus secundum reuelationem, cognitum factum est mihi mysterium, & reliqua. Si vero quis potest etiam iuxta sermonis & eloquij contextum docere Apostolum fuisse perfectum, & in artis grammaticae vitia non incurrisse, ille potius auscultandus est. Nos quotienscumque solacissimos aut tale quid annotamus, non Apostolum pulsamus, vt maliuoli criminantur, sed magis Apostoli af-

reuelationem cognitum est mihi mysterium, sicut praescripti in modico. Vere enim si quis superiora huius epistolae contempletur, videbit ei reuelata mysteria, quorum partem quandam modicam suo sermone perstrinxit, non tam totum quod nouerat proferens, quam ostendens ex modico quid taceret. Prout potestis (inquit) legentes intelligere sensum meum, siue sapientiam in mysterio Christi. Hoc est illud quod in praefatione diximus, nullam epistolarum Pauli tanta habere mysteria, tam reconditis sensibus inuolutam, quos & Apostolus nosse se gloriatur, & nobis indicatos breuiter ostendit, vt attentius quae sunt scripta, relegamus.

¶ Quod alijs generationibus non fuit notum filijs hominum, sicut nunc reuelatum, &c.] Mysterium Christi quod ex parte supra Apostolus executus est, quomodo alijs generationibus fuerit ignotum, plenius retractandum videtur, vtrum ne Abraham, Iacob, & Moyses, Esaias, & ceteri prophetae illud ignorauerint, an non? A quibus esse praedictum aduentum Christi & vocationem gentium, scriptura commemorat. Abraham quippe vidit diem eius, & letatus est, & dicitur ei: Benedicentur in semine tuo omnes gentes. Et Iacob de eo qui oriundus esset ex Iuda propheticè loquitur: Et ipse erit expectatio gentium. Moyses quoque maioris diuitias Aegypti thesauris, opprobrium Christi arbitratus est. Et Esaias: Ecce (inquit) virgo in utero concipiet, & pariet. Et alibi: Erit virga Iesse, & qui surget ad regnandum gentibus, in ipso gentes sperabunt. Et ne longum fiat, pauca de psalmis dixisse sufficiat: Et adorabunt in conspectu eius omnes familiae gentium. Et iterum: Omnes gentes seruient ei. Et adhuc manifestius de populo Israel, & de domino Salvatore: Visitate vineam istam, & perficite eam quam plantauit dextera tua, & super filium quem confirmasti tibi. Cuius etiam corporis dispensatio in consequentibus indicatur: Fiat manus tua super virum dextera tua, & super filium

1. Cor. 2. 4
Ibidem.
H
Ioan 8. g
Gen. 22. d
Geno. 49. b
Hebr. 11. f
Esa. 7. c
Ibid. 11. a
Psal. 22. f
Ibid. 71. c
Ibid. 79. c
Psal. 79. c

HIERONYMUS
M. 7. 8.

A

hominis, quem confirmasti tibi. Aut igitur iuxta Montanum, patriarchas & prophetas in ecclasi locutos accipiendum, & necesse quæ dixerint. Aut si hoc impium est (spiritus quippe prophetarum, prophetis subiectus est) intellexerunt utique quæ locuti sunt. Et si intellexerunt, quaeritur quomodo nunc

1. Cor. 14. f

Psal. 81. b

Luc. 7. d

Ioan. 1. d

Matth. 13. b

3. Reg. 3. a
Sec. 70. a

B

Psal. 50.

Eccl. 28. a

3. Cor. 12. a

3. Reg. 4. d

Paulus dicat, quod alijs generationibus non fuit notum, fuisse Christi apostolis reuelatum. Aut igitur illud est respondendum, quod caute Paulus signanterque testatus sit, filijs hominum ignotum fuisse mysterium, non filijs Dei, ad quos loquitur: Ego dixi dii estis, & filij excelsi omnes. Quod scilicet hi qui spiritum adoptionis acceperint, de quibus patriarchæ & prophætæ fuerunt, Dei scierint sacramentum. Aut si hoc non recipitur, & nimium violentum & coactum videtur, illuc sermo transibit, ut dicat non definite & generaliter dixisse Paulum alijs generationibus ignotum fuisse omnino domini sacramentum, sed sic, quomodo nunc reuelatum est sanctis eius & apostolis, necesse patriarchas veteres & prophetas. Aliud est enim in spiritu ventura cognoscere, aliud ea cernere opere completa. Vnde & Ioannes propterea maior prophetis omnibus dicitur, quia quem cæteri prophetauerunt, ipse conspexerit, & digito demonstrarit, dicens: Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi. Iuxta quem sensum & illud exponi potest: Multi propheta & iusti cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt: & audire quæ audistis, & non audierunt. Hæc utique & videre & audire cupiebat, quæ futura cognouerant. Quod si nesciebant ventura, quomodo desiderare poterant, quæ penitus ignotabant? Legimus in regnorum libris, dominum Salomoni in somnio pollicentem atque dicentem: Pro eo quod petisti à me verbum istud, & non petisti tibi dies multos, nec postulasti diuitias, nec animas inimicorum tuorum, sed petisti ut intelligeres, & audires iudicium: Ecce feci secundum verbum tuum, & dedi tibi cor prudens: & sapiens sicut tu, non fuit ante te, & post te non surget similis tibi. Et quomodo quidam putant apostolis Christi reuelatum esse mysterium, quod ignotum fuerit Salomoni, cum apostolis omnibus sapienterem fuisse Salomonem, & retro patriarchis vox diuina pollicita sit, qui de se quoque ipse loquitur confidenter: Deus docuit me sapientiam, & intellectum sanctorum cognoui. Necnon & Dauid de scientia occulti mysterij gloriatur, dicens: Incerta & occulta sapientia tua manifestasti mihi. Et ad eum qui sibi de sapientia supplaudebat, Deus loquitur per prophetam: Nunquid tu sapiensior es Daniele? Aut ille igitur, de quo iam supra disseruimus, tenendus est sensus, ita patriarchas & prophetas, ut nunc apostolis reuelatum est, Christi ignorasse mysterium, quia aliud sit tenere quid manibus, aliud futurum in spiritu præuidere. Aut dicendum, quomodo non sunt similes facies faciebibus, sic nec corda esse cordibus, & iuxta Apostolum diuersa esse charismata: alium habere prophetiam, alium genera linguarum, alium dona curationum, alium opitulationes & gubernationes: illum esse sapientem, hunc fidelem, iustum pollere scientia secretorum, illum simplici tantum fide esse contentum. Neque enim omnes in exemplum Salomonis de naturis bestiarum & volucrum, & herbarum similiter sunt locuti, ut disputarent à cedro Libani, vsque ad hyssopum, quæ exijt per parietem. Econtrario Salomon non ita forsitan viderit ut Moyses omnes species victimarum & culturæ Dei. Necei facie ad faciem sit locutus Dominus, nec vasorum tantam vel habuerit vel intellexerit supellectilem, quorum typum illi in monte dominus ostendit. Et quomodo patriarchæ & prophætæ habuerunt aliqua, quæ apostolos non habuisse credendum est: sic econtrario pro opportunitate temporis, & pro euangelij prædicatione, habuerunt apostoli magis notum mysterium Christi. Quod sciuerunt quidem & sancti antiquitus viri, sed non ita ut apostoli, quibus prædicandi necessitas incumberebat. Quod est autem hoc mysterium, quod sicut nunc, alijs generationibus non fuit reuelatum? Utique illud quod sequitur: esse gentes cohæredes, & concorporales, & participes promissionis in Christo Iesu per euangelium, cuius factus est Paulus minister secundum donum gratiæ Dei, quæ

data est ei iuxta operationem virtutis eius. Scio appositionem coniunctionis, per quam dicitur, cohæredes, & concorporales, & cõparticipes, indecoram facere in Latino sermone sententiam. Sed quia ita habetur in Græco, & singuli sermones, syllabæ, apices, puncta, in diuinis scripturis plena sunt sensibus, propterea magis volumus in compositione struaturaque verborum, quam intelligentia periclitari. Gentes igitur cohæredes sunt Israel, siue quod melius arbitramur, Christo cohæredes sunt, ut hæreditas nostra Deus sit, & cohæredes Christi, quod & in alio loco scriptum est: Hæredes Dei, cohæredes autem Christi. Non

C

Rom. 8.

Deut. 10. b
Psal. 136.

quod aliqua inter nos possessio diuidatur, sed quod ipse dominus sit hæreditas nostra atque possessio. Dominus quippe ait: Hæreditas vestra est. Et alibi: Dominus pars mea, & hæreditas mea. Concorporales autem illud significat, ut quemadmodum in vno corpore plura sunt membra, verbi causa, oculi, manus, aures, pedes, venter, & genua, & cum in vno sint corpore, habeant differentias suas, & pro se inuicem latentur & dolentur: sic, licet diuersas habeant gratias, hi qui in Christo credere, in vno tamen sint ecclesiæ corpore conglobati. Et in superioribus quidem duobus verbis, id est, in eo quod ait, cohæredes & concorporales, poterat in vno corpore diuersum aliquid suspicari. Ex eo autem quod addidit, & cõparticipes promissionis in Christo Iesu, omnis penitus diuersitas amputata est. Vbi enim vna participatio est, vniuersa communia sunt. Pulchre etiam addidit: per euangelium, cuius factus sum minister secundum donum gratiæ, quæ data est mihi, iuxta operationem virtutis eius: ut Dei gratiam non suum meritum demonstraret. Sciebat se namque persecutorem fuisse, & Christi ecclesiam deustasse, ex qua humilitate, arrogantia penitus crimen excluditur. Super qua nonnulli eum reprehendendum putant, quia sibi dixerit mysteriũ reuelatum, quod patriarchis, & prophetis fuerit ignotum. Nunquam enim humilitatis discipulus, verbis arrogantia intumesceret, euangelium, cuius minister est, non sui meriti dicens fuisse, sed gratiæ Dei. Qui volunt prophetas non intellexisse quod dixerint, sed quati in ecclasi locutos, cum in presenti testimonio, illud quoque quod ad Romanos in plerisque codicibus inuenitur, ad confirmationem sui dogmatis trahunt, legentes: Ei autem qui potest vos roborare iuxta euangelium meum, & prædicationem Iesu Christi: secundum reuelationem mysterij temporibus æternis taci: manifestari autem nunc per scripturas propheticas, & aduentum domini nostri Iesu Christi, & reliqua: Quibus breuiter respondendum est, temporibus præteritis tacitum Christi fuisse mysterium, non apud eos qui illud futurum pollicebantur, sed apud vniuersas gentes, quibus postea manifestatum est. Et pariter annotandum, quod sacramentum fidei nostræ, nisi per scripturas propheticas, & aduentum Christi non valeat reuelari. Sciant igitur, qui prophetas non intelligunt, nec scire desiderant, asserentes se tantum euangelio esse contentos, Christi nescire mysterium, quod temporibus æternis, gentibus cunctis fuerit ignoratum.

a ¶ Mibi infimo omnium sanctorum data est gratia, &c.] Non puto apostolum Paulum cum mentis suæ concordasse secreto, ut vere ex omnibus sanctis infimum esse se dixerit: Verbi causa, his qui erant in Ephezo, qui in Corintho, qui in Thesalonica, vel qui in toto orbe crederant. Quod cum humilitatis indicium sit, se ex omnibus sanctis infimum dicere, mendacij est reatus, aliud in pectore clausum habere, aliud in lingua promere. Reperendum ergo est argumentum, quo & Paulus vere omnium sanctorum infimus fuerit, & tamen de apostolica non ceciderit dignitate. Loquitur dominus in euangelio ad discipulos: Qui vult in vobis maior esse, fiat omnium minor: & qui vult esse primus, sit omnium nouissimus. Quod Paulus opere complebat, dicens: Puto enim quia Deus nos apostolos nouissimos ostendit, quasi morti destinatos. Omnibus igitur qui se propter Christum infimos esse cupiebant, apostolus Paulus infimior erat, & iccirco maior. Omnibus enim, inquit, illis plus laboraui: non autem ego, sed gratia DEI, quæ mecum est. Propter quam humilitatem, dum omnium

D

Rom. 16.

Matth. 23. a
1. Cor. 4. b

sanctorum

E sanctorum est infimus, data est ei gratia hæc in gētibus, vt euangelizaret inuestigabiles diuitias Christi, & doceret dispensationem mysterij absconditi à sæculis in Deo, qui vniuersa creauit. Si inuestigabiles diuitiæ Christi sunt, quomodo euangelizantur in populo? Si absconditum est à sæculis mysterium in Deo, qua ratione per Paulum profertur in gentes? Sed inuestigabiles, & absconditum dupliciter sentiendum. Quod inuestigabiles ante diuitiæ fuerint, & nunc post Domini apertæ sint passionem. Aut certè, quæ natura sua homini inuestigabiles erant, hæc Deo reuelante sunt cognitæ. Quia aliud est ad secretum curiositate propria peruenire, quod postquam inuentum fuerit, desinit esse inuestigabile: Aliud propria diligentia illud nequaquam posse comprehendere, sed per gratiam cognoscere Dei: quod cum scieris, & cæteris quoque ostenderit, nihilominus inuestigabile perseuerat, dum tibi quantum in te est, fuit, antequam ostenderetur, occultum. Diuitias Christi inuestigabiles, ad ipsum quoque Christum loquens Psalmista testatur, dicens: *Quam insperata multitudo bonitatis tuæ, quam abscondisti in mentibus tuis.* Hæc bonitatis eius diuitiæ ab omnibus retro sæculis absconditæ fuerunt in Deo, qui creator est omnium. Vbi sunt Marcion & Valentinus, & omnes hæretici, qui alterum mundi, id est, visibilibus, & alterum asserunt inuisibilibus conditorem? Hunc iustum esse dicentes, illum nescio quem temper ignotum, tantum bonum, qui pater Christi sit. Ecce, Deus in quo mysterium Christi ab omnibus retro sæculis absconditum fuit, creator est omnium prædicatur: Ex quo ostenditur id esse Deum notum & veteris testamenti. Potest autem mysterium à sæculis absconditum & aliter in egi, quod ipsa illud secula ignorauerint, hoc est, omnes spirituales & rationabiles creaturas, quæ in sæculis fuerunt. Sæculum quippe frequenter pro his quæ in sæculo versantur accipitur. Sicut Paulus ad Galatas loquitur, dicens: *Vt eriperet nos de presentis seculo nequam.* Et in alio loco: *Vt ostenderet in venturis sæculis, pro eo quod est, his omnibus, quæ in superuenientibus sæculis futura erant.*

F *Gal. 1. a*
Eph. 2. b

a ¶ *Vt innotesceret nunc principatibus & potestatibus, &c.* Iuxta donum gratiæ Dei, quæ data est Apostolo, vt euangelizaret inuestigabiles diuitias Christi, & doceret in gentibus mysterium quod à sæculis fuerat ignoratum, ideo id ipsum sacramentum ei est reuelatum: vt non solum principatibus, sed & principatibus & potestatibus per ecclesiam manifesta fieret multiplex sapientia Dei, quæ iuxta propositum veterum sæculorum olim destinata, nunc consummata videretur in Christo. Si autem principatibus & potestatibus in caelis, quas sanctas ministrasque Dei accipere debemus (licet quidem principem aeris itus & angelo eius interpretentur) ignota fuit multiplex sapientia Dei, quæ nunc eis per ecclesiam reuelata est, quanto magis patriarchis & prophetis ignota fuit: quos supra non ignorasse mysterium Christi, sed ita vt Apostolos nescisse monstrauimus: Multiplex quippe sapientia Dei, quæ sermone Græco *πολυτροπος*, & vt ita dicam multifaria appellatur, per ecclesiam Dei, nunc & principatibus & potestatibus reuelata est. Quoniam olim Deus futuram in sua mente decreuerat, & nunc esse perfectam, ex eo quod videmus, agnoscimus. Crux itaque Christi non solum nobis, sed & angelis cunctisque in caelo virtutibus profuit, & aperuit sacramentum, quod antea nesciebant. Denique ad caelum cum corpore Deum reuertentem mirantur, & dicunt. *Quis est iste, qui ascendit de Edom, fuluida vestimenta eius ex Bosor: Hic formosus in stola candida.* Et in alio loco: *Quis est iste rex gloria: Dominus virtutum, ipse est rex gloria.* Non putemus igitur in ecclesia esse simplicem fidem, sed multiplicem & multifariam esse sapientiam, vt non solū varia sit, sed multa varietate distincta, respiciat cunas Christi, vide pariter & caeli. Vagientem in præsepe intueris infantem, sed angelos simul ausculta laudantes. Herodes persequitur, sed adorant Magi. Ignorant pharisei, sed stella demonstrat. Baptizatur à seruo, sed vox desuper Dei intonat: auditur. Aquis mergitur, sed columba descendit, immo spiritus in co-

lumba. Ad passionem venit, & pati timet, vult transire calicem & Petrum quia calicem timebat accusat. Quid hac stultitia prudentius, varietate distinctius, sapientia obscurius, quæ fecit Deus in Christo Iesu Domino nostro? Licet enim à plebisque secundum ordinem iuncturamque sermonis, & ecclesia facta intelligi possit, & id est, propositio, quam nos genere neutrali in Latino sermone propositum habemus expressam tamen sapientia magis in Christo facta potest resonare, quam cætera. *Fatum quippe Dei sapientius est hominibus.* Quod si in Christo secundum mysticos intellectus dicitur facta sapientia, intelligant Ariani frustra se de illo testimonio gloriari, in quo sapientia initio viarum Dei creatam se & genitam loquitur, & fundatam. Et vique iuxta illos, si creata est, nata esse non potuit. Si autem nata est, quomodo & fundata dicitur & creata?

b ¶ *In quo habemus fiduciam, & accessum, in confidentia per fidem eius.* Nihil nobis ita potest ad Deum præbere fiduciam & conscientiam puritatem, de qua dicitur: *Si conscientia nos non reprehenderit, confidentiam habemus ad Deum,* nisi sermo, veritas, sapientia, iustitia, quæ omnia intelliguntur in Christo. Quomodo igitur hæc nobis tribuunt fiduciam ad Deum, sic & accessum, vt noster ad eum sensus accedat, & diligentius contempletur, & aliquid sibi de eius maiestate assumat & vendicat, & quasi de radijs solis, calorem quandam splendoremque luminis mutuetur, & dicat: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Magnum est ergo non solum nos habere fiduciam, sed etiam habere eam in confidentia. Nec tantum habere eam in confidentia. Nec tantum habere eam accessum, sed vt ipse firmior sit accessus, habere illum in confidentia, cuius fiduciam atque accessum principium & origo, fides in Christo est. Qui igitur omni ratione & ordine facit, iste credit in Christum sermonem atque rationem. Qui sapientiam potuerit comprehendere, credit in Christum sapientiam: Qui intellexerit veritatem, credit in Christum veritatem: Qui iuste vixerit, credit in eum iustitiam. Nec opus est plura dicere, cum frequenter mihi necessitas incubuerit de Christo similiter disserendi.

c ¶ *Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra.* Id quod nunc Latinus translator expressit, ne deficiatis, potest iuxta Græci sermonis ambiguitatem & ita legi, ne deficiam. Vt sit sensus: *Propter quod peto ne deficiam in tribulationibus meis pro vobis, & cætera.* Hoc est ergo quod Apostolus rogat, & à Domino magnopere deprecatur ne deficiat in pressuris suis. Videbat quippe se de Hierusalem vsque ad Illyricum euangelium prædicasse: Ille Romanus, ad Hispanias vel perrexisset, vel ire disponebat. Torus mundus ad doctrinam ipsius de potestate principis tollebatur, deferebantur idola: & cultoribus templa deserta, squalore & sordibus replebantur. Ob quam causam omnis exercitus dæmonum, omnis turba iniurarum fortitudinum, contra ipsum facto cuneo dimicabat: vt per tribulationes & angustias euangelium Christi desineret prædicare, & lassus aliquando requiesceret. Hoc est itaque quod ait: *Peto ne deficiam in tribulationibus meis pro vobis.* Totum enim quod patior, quod tribulor, coartor, vestra salutis est causa, dum vobis euangelium annunciare desidero, quæ tribulationes meæ, vestra est gloria. Porro quasi imperitus locutus est, vt plurali tribulationum numero, gloriam subiungeret singularem, & diceret: *In tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra:* pro eo quod est, quæ sunt tribulationes gloria vestra: nisi forte quis altius & per Hyperaton, vel ad fiduciam, vel ad accessum, vel ad fidem hoc existimet esse referendum, & dicat: in quo habemus fiduciam, & accessum, & fidem: Quæ fiducia, accessus & fides, vestra est gloria. Sed magis superior sectandus est sensus. Potest autem secundum id quod Latinus expressit: Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra, illud exponi, quod pro Ephesijs petat, ne in pressuris Apostoli lassescant

G
Ibid. 20. d
1. Cor. 1. d
1. Cor. 8. c
Sec. 7. o
2. Ion. 2. 3. a
1. Pal. 4. b
H
1. ad. in. x. a. 16. v.
Rom. 10. o

HERON
VI. 7. 8.

A

atque deficient. Siquidem & ea quae sequuntur, huic sensui magis congruunt: Propterea curuo genua mea ad patrem Domini nostri Iesu Christi, ut det vobis secundum fluctibus gloriae suae confortari. Necessariam quippe habebant fortitudinem, ne in tribulationibus vincerentur. Dicat aliquis, si fuissent Ephesij in angustijs constituti, recte Paulus pro eis potuerat deprecari, ne deficerent atque lassescerent: nunc vero ridiculum est Paulo in tribulationibus posito rogare eum ne Ephesij in suo labore deficiant. Sed & ad hanc quaestiuunculam dissoluendam, illud sumetur exemplum: Tentationem vestram in carne mea non spreuistis, neque abiecuistis. Ostenditur siquidem in hoc dicto, quod in carne Pauli alijis sit nata tentatio. Consideremus totum mundi homines (& quid in commune de omnibus loquor?) eos qui in Christum putant credere discutiamus, & videbimus haec eos vel maxime quaestione tentari, quare sanctis viris & Deo seruentibus, multa aduersa eveniant: & contra celebrati, impij, paricidae floreat, vigeant, sint diuites & potententes. Quorum verba sub sua persona Dauid exprimens ait:

Galat. 4. e

Quam bonus Deus Israel reclus corde. Mei vero pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei. Quoniam amulatus sum super iniquis, pacem peccatorum videns, & reliqua. Super quae infert: Ego autem dixi: ergo sine causa iustificauit cor meum, & laui inter innocentes manus meas, & factus sum flagellatus tota die. Non itaque mirum est si pluribus Paulo angustijs in Epheso & in Asia coartato Ephesij tentabantur, & habebant necessarium orationum eius auxilium, ne deficerent in pressuris eius. Quod autem in Epheso & in Asia fuerit Apostolus plura perpressus, scriptum est quidem & in actibus Apostolorum, sed magis de ipsius Pauli epistolis discimus, in quibus ait: Si iuxta hominem ad bestias pugnaui in Epheso, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? Et in secunda ad Corinthios: Nolo vos ad ignorare fratres de tribulatione nostra, quae facta est in Asia: quia super modum, super virtutem aggrauati sumus, ita ut desperaremus etiam vivere: sed ipsi in nobismetipsis responsum mortui habuimus, ut non confidentes essemus in nobis, sed in Deo qui suscitauit mortuos, qui de talibus mortibus liberauit nos & liberat speramus autem quia & liberaturus sit. Quantum putas eum tribulationum pondus vrgebat ut diceret, quid de tantis & talibus motibus liberauit nos? Recte igitur petit, ne deficiat fides Ephesiorum in pressuris suis atque angustijs, quas propterea patitur, quia Ephesij euangelij praedicatione. Quae quidem pressurae apud incredulos poenae sunt, apud fideles gloria atque victoria, quia vicisse, est aduersarijs in angustijs non cessasse.

Psal. 77. a

Quomodo in superioribus demonstratum est, ad effigiem corporalium luminum esse oculos spirituales, sic nunc intelligendum, alia esse exterioris huiusmodi genua, alia interioris. Etenim illud quod dicitur in Esaia: *Cofortamini manus dimissae, & genua dissoluta.* Et in alio loco ipse Apostolus: *Ut in nomine, inquit, Iesu omne genua flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum,* non ad genua corporis, sed ad subiectionem mentis, & inclinationem animae cordisque obsequium pertinet, terra se coaequantis, ut psalmista quoque canit, dicens: *Adhuc pauimento anima mea.* Res enim spiritualis & incorporea anima, rei corporali pauimento quomodo potuit adherere? Esto quippe in nomine Iesu flectant genua terrestria: Nunquid & angelos caeterasque virtutes, quae in caelestibus perseverant, possumus affirmare specie in habere corpoream, ut in nomine eius flectant genua, vel apud inferos animas vinculis corporis liberatas genua quod non habent, esse flexuras? Quomodo igitur quicumque subiectus est Saluatori, flectere ei genua dicitur: sic qui peccati seruus est, & habet spiritum seruitutis iterum in timore, genua scribitur flexisse peccato. Dereliqui (ait mihi Dominus) septem millia virorum, qui non curauerunt genua ante Baal, idolo scilicet atque peccato. Qui fornicator est, & per lupanaria scortaque discurret, libidini flectit genu suum. Qui furiosus,

I. Cor. 15. d

flexo adorat iram genu. Qui mammonam suspicit, & Deus eius est venter, flectit genua auaritia: atque luxuria. Et quid me necesse est, singula peragere? Totiens diabolus fluctibus me genua, quotienscumque peccamus. Haec autem spiritu libidem tollimus, qua Deum genua posito suppliciter adoramus, & fixo in terram poplite, magis quod ab eo poscimus, impetamus. Legimus enim & Paulum in littore sic orasse, & genuationes in oratione praecipuas. Sed sicut illud edificat simplices, sicut veram genuationem esse deo, eius in animo, quia multi corporale flectentes genua, animae nequaquam poplitem curauerunt: Et contra, alij erecto Deum corpore deprecantes, magis se animo curauerunt. Porro quod sequitur, ad patrem, ex quo omnis paternitas in caelis, & in terra nominatur, non ut in Latinis codicibus additum est, ad patrem domini nostri Iesu Christi, sed simpliciter ad patrem legendum, ut Dei patris nomen non Domino nostro Iesu Christo, sed omnibus creatoris rationabilibus coaptetur. Quarendum ergo, quomodo ex Deo patris omnis paternitas in caelis & in terra sit nominata. Et simul, antequam aliquid retractetur. Notandum, quod non dixerit, ex quo omnis paternitas in caelis & in terra nata est, vel creata, sed ex quo omnis paternitas in caelis & in terra nominatur. Aliud est enim appellationem paternitatis mereri, aliud naturae habere confortium: Paternitatem quae in Graeco *πατρις*, in Hebraeo אב אבות id est cognatio vel familia dicitur, legimus & in Numeris: *Tollite, inquit, summam omnium synagoge Israel, iuxta cognationes & populos, secundum domos paternitatum, iuxta numerum nominum eorum.* Et post paululum: *Hi sunt electi synagoge principes tribuum, iuxta paternitates suas duces Israel.* Et rursum de tribu Leui: *Et locutus est Dominus ad Moysem in deserto Sina, dicens: Numerata filios Leui secundum domos paternitatum suarum, secundum populos eorum, secundum cognationes eorum, omne masculinum a mense vno & supra considerate eos.* Haec de populo Israel, & de sacerdotibus Leuitica tribu. Caeterum mecum ipse pertraans, ubi de genibus paternitatum vocabulum legem, nunc interim aliud non inuenio, nisi vicissim primi psalmi testimonium, in quo scriptum est: *Et adorabunt in conspectu eius omnes patria gentium.* Et in nonagesimo quinto: *Aspice Domino patria gentium: aspice Domino gloriam & honorem.* Quomodo ergo Deus essentiae suae nomen atque substantiam, etiam caeteris impertit elementis, ut ipsa quoque esse dicantur, non quo secundum naturam sint? fuit enim tempus quando vniuersa non fuerunt, & rursum si voluerit, in nihilum reuertentur: sed ut esse dicantur, habent Dei bonitate donati, sic & paternitatis nomine ex semetipso largitus est omnibus. Quod ut manifestius fiat, scripturarum testimonium proferamus. Loquitur in Exodo Dominus: *Ego sum qui sum.* Et Haec dices filius Israel: *Quis est, misit me ad vos.* Nunquid solus Deus erat & caetera non erant: Vtique angeli, caelum, terra, vel maria & ipse Moytes, cui Dominus loquebatur, & Israel & Aegyptij, ad quos, & contra quos princeps & aduersarius mittebatur, erant. Et quomodo nomen commune substantiam sibi propriam vendicat Deus, illa ut diximus causa, quia caetera ut sunt, Dei implere beneficio. Deus vero qui semper est, nec habet aliunde principium, & ipse sui origo est, suaeque causa substantiae, non potest intelligi aliunde habere quod substituit. Nam & in igni, aliud est esse calidum, aliud calefactum. Ignis absque calore intelligi non potest. Caetera quae ex igni caliditate calore illum mutuantur, & paulatim si ignis abiecerit, calore tenuato, redeunt in naturam suam, & nequaquam calida nuncupantur. Iuxta hunc sensum & in euangelio dicitur ad eum, qui Saluatorem non quasi Dei filium, sed quasi magistrum bonum putabat: *Quid me appellas bonum, nemo est bonus, nisi vnus Deus.* Et certe terram bonam legimus, & hominem & pastorem bonum, sed nemo iuxta naturam bonus, nisi solus Deus. Caetera ut dicantur bona, bonitate illius consequuntur. Sicut ergo solus bonus, bonus facit: & solus immortalis, immortalitatem tribuit: & solus verus, veritatis nomen impertit: ita solus pater,

2. Cor. 1. b

B

quia

Esa. 35. a
Sec. 70.
Philipp. 2. d

Psal. 118. d

3. Reg. 19. d

C

atque deficient. Siquidem & ea quae sequuntur, huic sensui magis congruunt: Propterea curuo genua mea ad patrem Domini nostri Iesu Christi, ut det vobis secundum fluctibus gloriae suae confortari. Necessariam quippe habebant fortitudinem, ne in tribulationibus vincerentur. Dicat aliquis, si fuissent Ephesij in angustijs constituti, recte Paulus pro eis potuerat deprecari, ne deficerent atque lassescerent: nunc vero ridiculum est Paulo in tribulationibus posito rogare eum ne Ephesij in suo labore deficiant. Sed & ad hanc quaestiuunculam dissoluendam, illud sumetur exemplum: Tentationem vestram in carne mea non spreuistis, neque abiecuistis. Ostenditur siquidem in hoc dicto, quod in carne Pauli alijis sit nata tentatio. Consideremus totum mundi homines (& quid in commune de omnibus loquor?) eos qui in Christum putant credere discutiamus, & videbimus haec eos vel maxime quaestione tentari, quare sanctis viris & Deo seruentibus, multa aduersa eveniant: & contra celebrati, impij, paricidae floreat, vigeant, sint diuites & potententes. Quorum verba sub sua persona Dauid exprimens ait:

Act. 20.

*1. Missi-
hat
Nim. 1.
Sec. 70.
1. Cor. 15. d
1. Cor. 15. d
1. Cor. 15. d
1. Cor. 15. d
1. Cor. 15. d
1. Cor. 15. d*

D

Exod. 3. d

Luc. 18. d

quia

E quia creator est omnium, & vniuersorum causa substantiæ, præstat cæteris vt patres esse dicantur. De terrenis cælestia contemplerur: Adam, quem primum plasmauit, Deus, & creator ipsius, & pater fuit, certe Deo patri scit se debere quod subsistit: Rursum hi qui geniti sunt ex Adam, patrem illum intelligunt, ex quo orti sunt. Vnde & in euangelio secundum Lucam, cum paulatim à Christo, Dauid, & Abraham retrorsum esset generatio supputata, ad extremum scriptura ait: *Filii Seib, filii Adam, filii Dei, vt paternitatis in terra vocabulum, à Deo primum ortum esse monstraret. Quæritur vero quam ob causam & in cælis ab eo omnis paternitas appelletur. Quo modo nos qui non fumus de genere Abraham, si fidem illius habuerimus, filij vocamur Abraham, patriarchas quoque & prophetas, si tamen nos ab eis peccata non separent, nostros patres dicimus: Ita puto & angelos cæterasque virtutes habere principes sui generis in cælestibus, quos patres gaudent appellare. Archangelus enim nisi angelorum dici non potest & dominatio, & principatus, & potestas, nisi inferiores subiectos habeant, non vocantur. Potest ergo & hoc dici, ex eo quod Deus pater Domini nostri Iesu Christi iuxta substantiam pater est, & vniuersus non est adoptione filius, sed natura, cætera quoque creaturæ, paternitatis nomen adoptione meruerunt. Quidquid autem de patre & filio dicimus, hoc sciamus dictum esse de spiritu sancto. Nam & Saluator noster patrem esse se nouit, dicens: *Fili, dimittuntur tibi peccata. Et: Filia, fides tua te saluam fecit. Et: Filiole mei, adhuc modicum vocabiscum sum: & per spiritum sanctum, iusti quique adoptantur in filios. Valentinus sæculorum suorum parabolas atque coningia, ex hoc vel maxime loco confirmandas putat nequaquam intelligens, vt supra diximus, ad similitudinem Dei patris, & in cælo, & in terra, paternitates non fieri, sed appellari.**

F a ¶ *Vt det vobis secundum diuitias gloriæ suæ, virtute confortari per spiritum eius in interiorē hominē, &c.* Propterea, inquit, curuo genua mea ad patrem, ad cuius similitudinem omnis in cælo, & in terra paternitas nominatur, deprecans eum atque obsecrans, vt tribuat vobis virtutem gloriæ suæ, id est, maiestatis suæ habere consortium: Vosque roboret atque confirmet per spiritum sanctum: quia nulla fortitudo absque spiritu sancto est. Roboret autem atque confirmet in interiore hominē. Non enim corporis vires, sed animæ quærimus: nec exteriorem, sed interiorem hominē cupimus roborari: vt postquam habitauerit Christus in interiore hominē, in ipsius interioris hominis habitet principali, id est, in cordibus nostris. Nequaquam per cuncta eius membra discurrens; sed in rationabili eius habitans, & in eo domicilium, sedemque suam ponens. Hoc autem totum per fidem fiet, si credamus in eum. Quam obrem ait. *Habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Habitatio autem ista, quæ per exordium fidei fabricatur, radices & fundamentum in charitate habet: vt quoniam Dei agricultura sumus, Dei ædificatio, omnia in charitate succrescant atque ædificentur. Cum autem radicati & fundati in charitate, in interiore hominē habitare Christum tota mentis fiducia nouerimus: tunc incipiemus cum cæteris sanctis etiam ad illa nos tendere: vt sagaci animo comprehendamus, quæ sit latitudo, & longitudo, profundum, & altitudo: & non solum hoc, sed etiam supereminentem scientiæ charitatem CHRISTI scire cupiemus: vt postquam hæc omnia fuerint in nobis ordine & ratione completa, tunc impleamur in omnem plenitudinem Dei. Latitudinem & longitudinem, profundum & altitudinem, de corporalibus ante discamus, vt per ea ad spiritualia transire valeamus. Verbi gratia, sit latitudo cæli istius & terræ, id est, totius mundi, ab oriente vsque ad occiden-*

tem: Longitudo, à meridie ad septentrionem: Profundum, in abyssis & in inferno: Altitudo quæ supra cælestia sublimatur. Sed quoniam à plerisque iuxta Ecclesiasten, cælum affirmatur rotundum, & in sphaera modum volui. Nulla autem rotunditas, latitudinem & longitudinem habet, altitudinem quoque & profundum: sed ex vniuersis partibus cœqualis est, necessitate compellimur. Altitudinem, angelos intelligere supernasque virtutes. Profundum vero inferos, & quæ infra eos sunt. Longitudinem autem & latitudinem, media quæ inter superiores inferosque consistunt. Et quia consequens est, aut superioris aliquem, aut inferioris esse vicinum, quæcunque incipiunt ad meliora proficere, & ad cælestia & ad alta consergere, longitudo appellentur. Quæ vero inferiori parti proxima sunt, & ad vitia delabuntur, his latitudinis nomen impositum sit. *Lata quippe & spatiosa via, quæ ducit ad mortem.* Hæc vniuersa & in cruce Domini nostri Iesu Christi intelligi queunt. *Ascendens quippe in altum, captiuam duxit captiuitatem: & descendit in inferiora terra.* Et post altitudinem & profundum, in omnem terram exijt prædicatio crucis: Atque ita & altitudinem & profundum, & longitudinem & latitudinem tenet. Nec mirum si crux Christi vniuersa possideat, cum etiam si quis crucifixus fuerit cum Christo, eandem habeat potestatem. Sciet quippe primum latitudinem ab inferioribus incipiens, & minora cognoscens. Deinde longitudinem, eos, qui in terra positi, ad sublimia & alta festinant. Post hæc profundum, aduersarias contrariasque virtutes, quæ contranos in hoc mundo bellam gerunt. Et ad extremum altitudinem: Quia postquam notitiam earum habentes, fecerimus nobis ea esse sub pedibus, tunc merebimur ad alta & excelsa conscendere. Nec putandum in hoc finem laboris nostri esse, vt radicati & fundati in charitate, possimus comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, & longitudo, & profundum, & altitudo, nisi etiam omni studio nosse cupiamus, eminentem scientiæ charitatem Christi: vt non simplex charitas, sed supereminens nota fit nobis: nec iste sit terminus habere notitiam supereminens charitatis Christi, nisi addamus & aliud, vt supereminentem charitatem scientiæ consequamur. Ex quo animaduertendum quia grandem & immensam Christus scientiæ habeat charitatem, id est, eorum qui se scire desiderant, qui in lege eius meditantur die ac nocte, qui verba vertunt in opera, & quod ore meditantur, consummant manu. Qui autem talis est, vt dignus sit per scientiam suam habere Christi supereminentem charitatem, ille nihil debet aliud præter scientiam cogitare. Atque ita implebitur in omni plenitudine Dei, non solum in præsentis sæculo, sed etiam in futuro: vt qui nunc plenus esse cœpit in studio per lectionem, postea perfectius impletur; Deo, qui est plenitudo omnium, se complente.

H ¶ *Ei autem qui potest super omnia facere abundantius quam petimus aut intelligimus, &c.* Ad id quod supra dixerat: Propterea curuo genua mea ad patrem, ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur, vt det vobis secundum diuitias suas virtute confortari, & reliqua, nunc infert: *Ei autem qui potest super omnia facere abundantius quam petimus, aut intelligimus:* hoc ostendens, se quidem iuxta imbecillitatem hominis postulasse, quæ eis conducibilia videbantur. Cæterum quantum ad rei ipsius pertinet veritatem, plus Deum valere tribuere, quam rogatur & spes nostras vinci effectibus: quia secundum id quod oportet orare, nescimus, & sæpe contra nos petimus, æstimantes esse pro nobis. Quanto enim melius erat fornicatori agrotare, & debilitate torqueri, quam Christi templum facere membra meretricis. Potens est ergo Deus non solum super id quod petimus, sed etiam super id quod intelligimus tribuere. Euenit interdum vt sensum nostrum non exprimamus in voce, & mentem verba non explicant, tacitosque cogitatu gemitibus

Luc. 3. 8

Mat. 2. a
Mat. 9. c
Ioh. 15. d

1. Cor. 3. b

Ecl. 1. a

Mat. 7. b

Psal. 67. d
Infr. 4. b

HERON
VL. 7. 8.

A

Rom. 8. c

inenarrabilibus, vt ipse Apostolus ait, nescio quod, quid dicere non possumus, deprecemur. Præstabit igitur super quæ petimus, aut intelligimus, secundum eam virtutem, quæ operatur in nobis: vt quomodo nunc non iuxta meritum nostrum, sed supra vota dat nobis aliqua, quæ nec petere aui-

fuiamus, nec si petissemus, æstimauimus nos mereri: ita & cetera tribuat, quæ nec mens potest cogitare, nec lingua proferre. Ipsa itaque Deo sit gloria primum in ecclesia, quæ est pura, non habens maculam neque rugam, & quæ propterea gloriam Dei recipere potest, quia corpus est Christi. Deinde in Christo Iesu, quia in corpore assumpti hominis, cuius sunt vniuersa membra credentium, omnis diuinitas inhabitet corporaliter. Quæ quidem gloria non in præsens tantum tempus extenditur, & futuris sæculis terminatur, sed in omnes generationes, & sæculum sæculorum ineffabili æternitate permanet, crescit, augetur.

CAP. IV.

Obscuro itaque vos ego vincit⁹ in Domino, vt digne ambuletis vocatione qua vocati estis. Potest & in Christi vinculis, & in carcere pro martyrio constitutus hæc scribere, melius autem est, si vincitum Domini, in Christi charitate dicamus. Cuius rei & Clemens ad Corinthios testis est scribens: Vinculum charitatis Dei quis poterit enarrare? Et in primo Regnorum libro legimus: Factum est post verba hæc, colligata est anima Ionathæ cum anima Dauid. Et propheta, de Apostolis: Post te, inquit, sequentur vincit⁹ seruo manibus. Qui enim Christum diligunt, sequuntur eum charitatis vinculis colligati. Est & alia expositio, quæ recipienda sit, necne, erit in potestate lectoris. Vinculum animæ, corpus hoc dici, & qui Paulus ob ministerium euangelij corpus hoc accepit, consequenter Christi vincit⁹ sit appellatus. Corpus hoc vinculum dici, & eos qui in corpore vincit⁹ sunt, vincit⁹ terræ appellari, Hieremias quoque in tertio alphabeto testatur, dicens: Vt humiliaret sub pedibus suis omnes vincit⁹ terræ. Et alibi hoc ipsum legimus ex Christi persona, dicentis his qui erant in vinculo, exire: & qui in tenebris, tenebramini. Potest quidem vinculum hic peccati, & tenebras ignorantie, aduentu & prædicatione Christi propheta ostendere dissolutas. Sed & superior sensus habet locum, quod vinculum, corpus sit: & tenebræ, terrena hæc habitatio, vbi sunt rectores tenebrarum, & montes tenebrosi, ad quos pedes prohibemur off. ndere. Quod autem ait: Vt digne ambuletis vocatione qua vocati estis. Digne vocatione ambulare credendus est, qui ingreditur per eum qui dicit: Ego sum via, & non declinat, neque ad dextram, neque ad sinistram, & auertit pedem suum ab omni via mala, completurque in eo: A Domino gressus hominis diriguntur.

Cum omni humilitate & mansuetudine, cum patientia. Qui terram & cinerem esse se nouit, & post paululum in puluerem dissoluendum, nunquam superbia eluabitur. Et qui Dei æternitate perspecta, breue & pene ad punctum instar humanæ vitæ spaciū cogitat, ante oculos suos semper habebit interitum, & erit humilis atque deiectus. Corruptibile enim corpus aggrauat animam, & terrenum hoc tabernaculum, sensum opprimit multa curantem. Propter quod cum omni humilitate dicamus: Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. Omnis autem humilitas, non tam in sermone, quam in mente est: vt humiles non esse conscientia nouerit, & numquam nos vel scire, vel intelligere, vel esse aliquid æstimemus. Mansuetudo quoque illa est, quæ nulla passione turbatur, & specialiter ira & furore non rumpitur. Quam qui habuerit, beatitudinem, quæ Domini voce promissa est, consequetur, vt possideat terram, id est, imperet corpori suo, domineturque subiecto: & hæc sit eius prima hereditas, in carne

non carnaliter viuere. Nonnulli rugata fronte, demisso supercilio, verbisque trutinatis, auctoritatem sibi doctorum, & iudicium vendicant. Non quo ipsi dignum aliquid arrogantia nouerint, sed quo simplices quosque fratrum, sui quædam videant comparatione nescire.

Sufferentes inuicem in charitate. Si quis intel. igit quid sit, sufferentes inuicem in charitate, non putabit in sanctos viros hoc conuenire mandatum, verum in eos qui sunt in virtutum initijs constituti. Sancti quippe non habent quod inter se inuicem sufferant: sed hi qui quasi homines aliqua adhuc passione superantur. Nec mirum si Ephesij hæc audiant, cum in multitudine credentium sint aliqui, qui adhuc inuicem sufferere se debeant. Hoc ipsum

CAP. IV.

Obscuro itaque vos ego vincit⁹ in Domino, vt digne ambuletis vocatione qua vocati estis: Cum omni humilitate & mansuetudine, cum patientia. Sufferentes inuicem in charitate. Solliciti seruare vnitatem spiritus, in vin-

mili videtur significare & illud quod ad Galatas scribitur: Alterutrum onera vestra portate. Possumus ergo vtrumque testimonium & aliter interpretari: vt vel alterutrum onera portare, vel sufferere inuicem in charitate, & eos complete dicamus qui diuites sunt, & inopiam pauperum subleuant. Si quis ægrotanti fratri præbet obsequium, sufferit eum in charitate. Si quis in cælibatu beatam transgens vitam, alium qui & vxorem habet & liberos, & semetipsum vix potest pacere, adiuuarit, & vtrumque potest, fuerit consolatus: alienum onus potasse laudabit. Est qui matrem vel sororem viduam cernens ægestate tabescere, non potest adiuuare: huic si quis porrexerit manum, sustinuit eum in charitate. Siue autem superiorem sensum, siue posteriorem sequamur: nec peccantem fratrem, nec inopem consolatur, qui non habet charitatem, & contemnit verba Apostoli commententis: Debemus autem nos qui fortes sumus, infirmitates imbecilliorum portare, & non nobismetipsis placere.

Solliciti seruare vnitatem spiritus, in vinculo pacis, &c. Ephesij, quia in vnitatem spiritus sancti fuerant consecuti, recte dicitur: Solliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Qui enim quid habet, seruandi illi sollicitudo præcipitur. Qui autem non habet, studium illi, vt habere valeat, imperatur. Hic locus vel maxime aduersum hæreticos facit: qui pacis vinculo dissipato atque corrupto, putant se tenere spiritus vnitatem: cum vnitatis spiritus, in pacis vinculo conferetur. Quando enim non id ipsum omnes loquimur, & alius dicit: Ego sum Paulus, ego Apollo, ego Cephe, diuidimus spiritus vnitatem, & eam in partes ac membra discernimus. Nec statim aliquis illud opponat. Quo modo ergo diuersæ sunt gratiæ, & variæ charismata, cum vnitatis custodienda sit spiritus? Sunt quidem variæ donationes, sed in eodem spiritu: & diuersa ministeria, sed idem Dominus & multiplices operationes, sed ipse Deus, qui operatur omnia in omnibus. Quod autem ait: vnum corpus, & vnus spiritus: vel simpliciter vnum corpus Christi intelligitur quæ est ecclesia: vel certe quod ex Virgine est dignitate assumere: ne illum quidem putent totiens corporatum, quotiens in veteri apparuit testamento. Et vnus spiritus sanctus: vnus quippe laetator, & sanctificator est omnium. Vel certe vnum corpus, ad vitæ refertur & opera: quæ Græce dicuntur *σώματα* & *βίβη*: & vnus spiritus, ad scientiam & contemplationem, quæ proprie versatur in corde, & ab illis appellatur *νεφελος*. Cum ergo membrum quis fuerit ecclesiæ, nec ab vno eius spiritu separatus, consequenter erit in vna spe vocationis. Queritur quomodo vna spes vocationis sit, cum apud patrem diuersæ sint mansiones. Ad quod, vna spes vocationis, regnum cælorum, quasi vnum bonum Dei patris esse dicemus, & in vna domo varias mansiones. Alia enim gloria solis, alia lunæ, alia stellarum. Aut certe illud subtilius indicatur: quod in fine & consummatione rerum in pristinum statum restituendæ sint omnia: quando omnes vnum corpus efficiuntur, & in virum perfectum reformamur, & oratio pro nobis Saluatoris impletur: Pater, da, vt quomodo ego & tu vnum sumus, sic & isti in nobis vnum sint. Non ignoro in eo quod nunc exposui, solliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis: spiritum à plerisque non sanctum accipi, sed affectum mentis atque sententiæ: iuxta quam omnium credentium erant anima & cor vnum.

Et ab

1. Reg. 18. a
Esa. 45.
Sec. 70.

B

Thren. 3. a

Esa. 49. c

Psal. 90. c

Ioan. 14. a
Esa. 30. c
Prou. 4. d
Psal. 36. d

Sap. 9. c

Psal. 13. d

C

Galat. 6. a

Rom. 15. a

D

1. Cor. 1. b

1. Cor. 12. a

1. Cor. 12. c

1. Tim. 17. c

E
1. Cor. 7. f

Et ab Apostolo virgini præcipitur: *Ut sit sancta & corpore & spiritu: carnis videlicet opere, & mentis affectu.* Sed & generalis explanatio ad specialem interpretationem trahi potest: quod seuet unitatem spiritus in vinculo pacis: qui non rapiatur omni vento doctrinæ: neque in morem Itulti quasi luna mutetur, nunc diabolo feruiens, nunc Deo. Habeat vero vnum corpus bonorum operum & semper carnem suam Deo templum exhibeat. Et vnum spiritum, eadem semper sentiens: in vna spe vocationis: in nequam de repositionibus ambigens, in resurrectione & restitutione omnium, solida mente confidat.

a ¶

Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, &c. Quomodo alia est fides à baptisinate, Deo & Domino: sic baptisma, Dominus & Deus, alia sunt à tribus singulis, quæ pariter nominantur. Hoc autem dico propter Sabellium, qui eundem Deum patrem arbitratur & filium: confunditque personas dum eandem diuinitatem in vtroque deprehendit: Ecce manifestissime vnus Dominus filius, & vnus Deus pater vocatur. Quod ad Corinthios quoque plenius scriptum est: *Sed nobis vnus Deus pater, ex quo omnia, & vnus Dominus noster Iesus Christus, per quem omnia: & nos per ipsum.* Sicut enim Deo patri non admittit filius, ne Dominus sit, cum Dominus solus ipse dicatur: ita & filio non aufert pater, vt DEVS sit quia pater Deus tantummodo nominatur. Legimus & in alio loco: *Sciote, quoniam Dominus ipse est Deus.* Et alibi: *Dominus Deus tuus, Deus vnus est.* Si enim vt existimant Ariani, Deus pater solus est Deus: eadem consequentia, solus erit Dominus Iesus Christus: & nec pater erit Dominus, nec filius Deus. Sed absit vt non sit vel in dominatione deitas, vel in deitate dominatio. Vnus est Dominus, & vnus est Deus: quia patris & filij dominatio, vna diuinitas est. Propterea & fides vna dicitur: quia similiter in patrem & in filium & in spiritum sanctum credimus, & baptisma vnum. Eodem enim modo & in patrem, & in filium, & in spiritum sanctum baptizamus: Et ter mergimur, vt trinitatis vnum appareat sacramentum. Et non baptizamus in nominibus patris & filij & spiritus sancti, sed in vno nomine, quod intelligitur Deus. Et miror qua consequentia in vno vocabulo, eodem opere, & eodem sacramento, naturæ diuersitatem, Arius, Macedonius, & Eunomius suspicentur (concordante in impietate discordia) & creaturæ in filio & spiritu sancto, cœnoscium fontem teneant, diuersos hæreticos riuulos duxerint. Vnum baptisma, & contra Valentinum facit, qui duo baptisinata esse contendit, & contra omnes hæreticos: vt sciant non habere se baptisinata, sed in vna Christi ecclesia fontem esse vitalem. Potest vnum baptisma & ita dici, quod licet ter baptizemur propter mysterium trinitatis: tamen vnum baptisma reputetur. Vnum quoque baptisma est in aqua, in spiritu, & in igne. Et de quo Dominus loquitur: *Baptisma habeo baptizari.* Et alibi: *baptisinate meo baptizabimini.* Diuersitas autem præpositionum in quibus dicitur: *vnus Deus & pater omnium, qui super omnes, & per omnes, & in omnibus:* diuersam intelligentiam sapit. Super omnes enim est Deus pater, quia auctor est omnium: per omnes filius: quia cuncta transcurrit vaditque per omnia, in omnibus spiritus sanctus: quia nihil absque eo est. Nec vero putandum, vnum Deum & patrem omnium esse communiter: vt scilicet ad irrationabilia iumenta, nomē patris possit aptari: sed quo modo si in decē hominibus, quinq; filijs & quinque seruis pariter diceremus: horum decem, vnus est Dominus, & vnus est pater: non vtique omnium patrem, nec Dominum omnium vocaremus, sic & in eo, quod ait: *Vnus Deus & pater omnium, aliorum pater, aliorum Deus accipiendum est.* Tale quid de creaturis & de Deo etiam Zeno cum suis Stoicis suspicatur. Quem sequutus Vergilius ait: *Deum namque ire per omnes, terrasque tractusque maris, & reliqua.* Et: *Principio eorum ac terras, camposque liquentes: Lucentemque globum luna, Titanique astra: Spiritus in-*

2. Cor. 8. b

Psal. 99. a
Dicit 6. a

F

Luc. 12. f
Mar. 10. f

us alii: totamque infusa per artus, Mens agit at molem, & magno se corpore miscet. Quidam hoc quod est scriptum: *Super omnes, & per omnes, & in omnibus:* ad patrem & filium & spiritum sanctum, sic æstimant esse referendum: vt super omnia pater sit, quia auctor est omnium: per omnes filius, quia per filium creata sunt omnia: in omnibus spiritus sanctus: ipse enim credentibus datur, & templum sumus spiritus sancti, & pater & filius habitant in nobis.

¶ Vnicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Licet Deus pater super omnia sit, & per omnes, & in omnibus: tamen gratia iuxta mensuram credentibus datur. Non quoddam mensuram spiritum & gratiam tribuat Deus (magnificentia enim eius non est finis) sed quod iuxta mensuram vasculorum infundat liquorem: tantum muneris largiens, quantum potest ille, cui donatur, accipere. *Nec enim ad mensuram dat Deus spiritum:* aut potest habere mensuram, quod æqualiter vbi que diffusum est. Quod vt manifestius fiat, imperfectum licet & non implens similitudinem: tamen per quod possit intelligi quod dicitur, sumamus exemplum. Mare certe immensum est, & capacitas eius Deo soli nota: ex hoc si quis velit multis hominibus, secundum id quod gestare queunt, tradere: necesse est vt ad mensuram vnicuique tribuat, & partes eius mensuram recipiant: cuius solium immensurabile est. Ita & spiritus sanctus, immensus quidem est, & nullo fine concluditur: tamen vnicuique datur secundum quod expedit. Et simul notandum, quod hæc eadem gratia, quæ nunc attributa perhibetur, secundum mensuram donationis Christi data sit nobis.

¶ Propter quod dicit: *Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, &c.* Quia supra dixerat: *Vnicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi:* vt confirmaret hæc ipsa dona, quæ post paululum quoque enumerat, dicens: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios euāgelistas, alios pastores & reliquæ à Salvatore esse donata, testimonium de sexagesimo septimo psalmo assumpsit: vt sciamus illas esse manubias hominibus distributas, quas Christus victor emeruit. Ascendens quippe in altum, captiuam duxit captiuitatem.* Nos qui nunc in Christo credimus de gentibus congregati: cum essemus creatura Dei, à diabolo capti sumus, & eius satellitibus distributi. Venit igitur Dominus noster Iesus Christus, secundum Ezechielem, vasa secum captiuitatis apportans, & opero capite (ne ab aduersarijs cognosceretur) prædicauit his qui capti erant remissionem, & qui tenebantur in vinculis, solutionem, & nos de catenis hostium, & de compedibus liberauit: sicut illam in euangelio mulierem, de qua ipse commemorat: *Hanc autem filiam Abraham, quam ligauit satanas iam decem & octo annis, non oportuit solui de vinculo hoc in die sabbati?* Liberatosque nos & per nouam captiuitatem, de captiuitate veteri erutos, secum duxit in cælum: & his ipsis, quos de inimicorum manu victor eripuit, diuersa gratiarum dona largitus est. Et eleganter hic posuit, *dedit dona in hominibus,* cum in psalterio scriptum sit, accepit dona in hominibus. Verum ibi, quia necdum factum erat, sed futurum promittebatur, propterea dicitur accepisse. Hic vero cum Apostolus scribit quia iam dederat, & in vniuerso orbe ecclesiæ fundatæ erant: iccirco non accepisse scribitur, sed dedisse. Alij hunc locum ita edisserunt: quod ob id Dominus noster Iesus Christus ad cælos victor ascenderit: vt inde angelos cæterasque virtutes ad custodiam ecclesiarum suarum mitteret. Et dum indignus sit locus iste terrenus, sublimium potestatum habere præsentiam: quodam modo illæ sustinuerint captiuitatem. Ideo enim (inquiunt) ascendit in altum: vt captiuans captiuitatem, dona hominibus largiretur. Hoc autem totum ideo Apostolus acripit: vt quia superius dixerat: *Suferentes inuicem in charitate, solliciti seruate vnitatem*

G

1. Tim. 3. d

H

Exec. 12. a

Luc. 13. d

Psal. 97. d

A

spiritus in vinculo pacis: doceret in diuersis charismatibus ecclesiam esse concordem, & non statim schismaticum & dissensionum occasionem dari: quia secundum mensuram donationis Christi vnusquisque nostrum accepisset dona: Non eadem, sed in vnum corpus, & in vnum spiritum omnes vocatos esse: id est, vt sicut vnus Dominus est, & vna fides & vnum baptisma, & vnus Deus pater: ita & nos in charitate idiptum sumus: in pacis vinculo seruantes spiritus vnitatem.

a ¶ *Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit in inferiora terrae?* Qui ascendisse nunc dicitur: propterea ascendit, quia ante descenderat. Hoc enim sonat: quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit? Requ-

Ioan. 3. b

rendum itaque super eo quod alibi scriptum est: *Nemo ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit, filius hominis*: quomodo ascenderit ante descendens. Quando enim haec loquebatur, post descensionem de caelis, se quondam ad caelos ascendisse monstrabat. Nec non & illud pariter retractandum, quo modo ipsa descensio & ascensio sentienda sit: Vtrum nam secundum corpus localiter, an supra corpus spiritualiter, vel certe vtroque modo. Inferiora autem terrae, infernus accipitur, ad quem Dominus noster Saluatorque descendit: vt sanctorum animas, quae ibi tenebantur inclusae, secum ad caelos victor abduceret. Vnde & post resurrectionem eius, plurima corpora iustorum in sancta ciuitate visa sunt. Quod autem infernus in inferiori parte terrae sit, & psalmista testatur dicens: *Aperta est terra, & deuorauit Dathan, & operuit super congregationem Abiron*. Et ipsi in Numerorum libro plenius explicatur. Alio quoque loco legitimus. *Veniat mors super eos, & descendant in infernum viuentes*.

Mat. 27. f

Psal. 105. e
Num. 16. e
Psal. 54. c

b ¶ *Qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes caelos, vt impleret omnia*. Numquid corporaliter omnes caelos, & vniuersas sublimitates, & caelorum circulos, quos philosophi sphaeras vocant, transiens atque transcendens, stetit in summo caeli fornice, & vt ipso verbo vtar, apside? An certe omnia corporalia contemnens atque despiciens, & aeterna contemplans, super caelos, id est, super inuisibilia stetit credendus est: quod ego melius puto. Descendit ergo in inferiora terrae, & ascendit super omnes caelos filius Dei: vt non tantum legem prophetarumque completeret, sed & alias quasdam occultas dispensationes, quas solus ipse nouit cum patre. Neque enim scire possumus quo modo & angelis, & his qui in inferno erant, sanguis Christi profuerit, & tamen quin profuerit, nescire non possumus.

Descendit quoque ad inferos, & ascendit ad caelos: vt impleteret eos, qui in illis regionibus erant, secundum id quod se capere poterant. Ex quo sciendum, quod antequam Christus descenderet & ascenderet, vacua fuerint omnia, & plenitudine illius indigerint. Hic locus aduersum Ebionem, & Fotinum vel maxime facit. Si enim ipse est ascendens in caelos, qui de caelis ante descenderat, quo modo Dominus noster Iesus Christus non ante Mariam est, sed post Mariam? Nec non & contra eos, qui duos filios in sano errore confingunt, filium videlicet Dei, & filium hominis. Ecce hic apertissime dicitur, quod ipse sit ascendens atque descendens. Nec statim ista dicentes, locum alteri haeretici damus, quae dimidatam Christi asserit dispensationem, sed sic vnum & Dei & hominis filium confitemur, ne dispensationem assumpti hominis, qua saluati sumus, ex parte credentes, in parte truce-

c ¶ *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos: quosdam autem prophetas, &c.* Et ex hoc loco manifestissime comprobatur patris & filij vna diuinitas. Si quidem hoc quod nunc Christus tribuisse describitur, in prima epistola ad Corinthios, Deus pater dedisse narratur. *Alios enim, ait, posuit Deus in ecclesia, primo Apostolos, secundo pro-*

1. Cor. 12. d

phetas, tertio doctores, deinde virtutes, & dona sanctorum, opulationes, gubernationes, genera linguarum. Quod Sabellius non intelligens, patrem confundit & filium, cum eandem operationem esse non putat diuersorum. Et simul notandum, quod hic Apostolos, prophetas, euangelistas, pastores, & magistros dedisse Christus: ibi vero eosdem pater posuisse memoretur. Posuit itaque siue dedit pater & filius primo Apostolos, iecundo prophetas, non illos qui futura vaticinentur, quales in veteri legitimo testamento: sed qui inhaerentes & imperitos arguant atque diiudicent. Tales quippe prophetas noui testamenti in alia epistola esse definit. Tertio euangelistas, quorum speciosi pedes sunt ad annunciandum pacem. Nec vero putandum quod sicut in superioribus tri-

bus, alios dixit esse Apostolos, alios prophetas, alios euangelistas: ita & in pastoribus & magistris officia diuersa posuerit: Non enim ait: alios autem pastores, & alios magistros: sed alias pastores & magistros: vt qui pastor est, esse debeat & magister nec in ecclesijs quamuis sanctus sit, pastois sibi nomen assumere, nisi possit docere quos pascit. Vel certe aliter: vt vnus atque idem praes ecclesiae sit pastor & doctor: Pastor ouium, magister hominum. Homines quippe & iumenta saluus facies Domine. Arbitror hodie quoque in ecclesijs, quemadmodum propheta & euangelista, pastor quoque inuenitur & doctor: ita posse & Apostolum reperiri, in quo apostolatus signa & indicia compleantur. Et e regione esse plurimos tam foris, quam intus, tam in ecclesia quam in haerelibus, qui pseudoapostoli sunt & pseudoprophetae, & pseudoeuangelistae, & pseudopastores, & pseudomagistri. Et de haerelibus quidem nulla dubitatio est, quin secundum falsam fidem, falsa vniuersa possideant. In ecclesijs autem nonne vobis videntur falsi esse pastores, qui non pascunt oves cum disciplina, sed quasi mercenarij nequaquam gregis salutem cogitant, quod errant non conuertentes, & quod perij non querentes: sed tantummodo de ouibus lac & lanam, cibos videlicet & vestimenta caprantes? Nec vero absque ordine in haec putemus Apostolum subito prorupisse: verum quia praemiserat esse Deum super omnia, & per omnia, & in omnibus, & vnicuique sanctorum datam gratiam secundum mensuram donationis Christi: nunc addit alios Apostolos, alios prophetas, alios euangelistas, alios pastores & magistros esse in ecclesia distributos, qui necessarii sunt ad perfectionem instructionemque sanctorum in opus ministerij, in aedificationem corporis Christi. Quin cum corpus Domini ecclesia sit, & ecclesia de viuis lapidibus construat: hi quos supra memorauimus in ecclesia constitutos, id habent operis vt secundum dispensationem & officia sibi credita, ecclesiam Christi, id est, corpus eius aedificent. Si quis igitur non aedificat ecclesiam Christi, nec plebem sibi subiectam instruit [vt de subiecto populo, Christi ecclesia construat] iste nec Apostolus, nec propheta, nec euangelista, nec pastor, nec magister est appellandus.

d ¶ *Donec occurramus omnes in vnitatem fidei, &c.* Quarendum quos omnes dixerit occurrere in vnitatem fidei: Vtrum nam omnes homines, an omnes sanctos, an certe omnes qui rationis capaces sunt. Videntur autem mihi de omnibus hominibus dicere: quia multi venti doctrinarum sunt: Et flatu eorum fluctibus concitatis, huc atque illic homines incerto cursu, & vario feruntur errore. Vnde omni studio laborandum, primum in fidei occurrere vnitatem: deinde in eadem vnitatem, habere agnitionem filij Dei. Quorum cum fuerit secura possessio, paruuli esse cessantes, & mensuram interioris hominis recipientes [qua mensura plenitudinis, mensura Christi est] perfecti viri vocabulum fortietur: ita tamen vt ad consummatam aetatem plenitudinis Christi, omnis credentium turba perueniat, & nequaquam in dogmatibus fluctuans ad iactat paruulorum gurgite in fidelitatis fe-

C

2. Cor. 11.

Rom. 10. e

Psal. 30. d

D

ratur

E incerto, dum venti hinc inde perflantes hæreticorum videlicet, siue sapientium sæculi, diuersæ compugnantesque rationes, naufragium audientibus aut inferunt, aut minantur: dum alij absque voluntate fallaciæ (ea tamen quæ falsa sunt) prædicant: alij vero omni calliditate erroris laqueos com-

ponentes, nos decipere & vincere festinant. Cum autem occurrerint atque peruenerint sancti in mensuram supradicti viri: tunc intelligentes charitatem Christi, augebunt in eo omnia, quæ acceperant semina veritatis, habentes corporis ecclesiæ caput Dominum Iesum. Quia vero ait: *Vt vltra non simus paruuli fluctuantes*, & reliqua: se quoque fluctuantem & paruulum esse contentans, retractandum videtur, Vtrumne hæc secundum humilitatem locutus sit: An certe ex parte videns, & ex parte cognoscens, intellexerit quantum à perfecta absit scientia, & in vera conscientia suæ verba proruperit. Si quis igitur vult eum hæc secundum humilitatem locutum, illo vteretur exemplo. *Quando eram paruulus loquebar vt paruulus, cogitabam vt paruulus, sapiebam vt paruulus: Quando vero factus sum vir, euacuaui ea quæ erant paruuli.* Alius vero ad ista respondeat: comparatione multorum in ætate perfecti viri Apostolorum peruenerit: ad ea vero quæ reposita sanctis sunt, adhuc paruulorum nuncupari: Si quidem omnes Apostolos, qui in Christo credant paruulos propheta commemorat dicens: *Ecce ego, & paruuli, quos dedit mihi Deus.* Post hæc attentius differendum: ne forte verè iuxta humilitatem non solum paruulum Apostolus esse dixerit, sed fluctuantem, & omni doctrinarum flatu in diuersa raptarum, in fallacia hominum, in nequitia, ad circumventionem erroris. Qui autem vult hæc non de humilitate, sed de conscientia protulisse, dicit: Paulus Apostolus, homo erat acuti & acris ingenij, & qui ad primos quosque disputantium conatus, sagaci mente quæ erant inferenda, prænoceret. Videbat igitur sæpe ex vtraque parte sic dici, & tam verisimilia in rebus contrarijs asseri, vt ambigere facerent audientem, iccirco vt homo & adhuc in fagili corpufculo constitutus, circumferre batur quidem omni vento doctrinæ, sed non elidebatur in saxa, nec nauis eius gurgibus implebatur. Stabat quippe in puppi gubernaculum tenens, & spumantes hæreseos fluctus, fidei securitate frangebat. Non tamen intrepidus & securus nec quietus & placidus, prospiciebat ventos hinc inde perflantes, & sollicita aure captabat, vincebatque contraria, sed non erat illi securi victoria. Quia igitur aduersariorū verba atque rationes, quibus veritatem euertere nitentur, videbat non facile posse superari, & omni calliditate plenas, dialecticæ quoque, immo diaboli arte contextas, sperabat Dei auxilium, vt omnem deliberationem de mente sua propelleret, & certe atque desixit absque vlla molestia crederet veritati, & augetur eam in dilectione Christi, quem sciebat & sui, & totius ecclesiæ corporis caput. Sciendum quod hic locus in Græco manifestior sit, dum autem in Latinum è verbo transferretur ad verbum, sensus sermonibus inuoluti, obscurum facere quod dicitur.

2. Cor. 13. c. *Quando eram paruulus loquebar vt paruulus, cogitabam vt paruulus, sapiebam vt paruulus: Quando vero factus sum vir, euacuaui ea quæ erant paruuli.*

Eph. 3. d. *Quando eram paruulus loquebar vt paruulus, cogitabam vt paruulus, sapiebam vt paruulus: Quando vero factus sum vir, euacuaui ea quæ erant paruuli.*

F *Ex quo totum corpus compactum, & conglutinatum per omnem iuncturam subministratiōis, &c.* In fine rerum, cum Deum facie videre cœperimus ad faciem, & in mensuram peruenerimus ætatis plenitudinis Christi (de cuius plenitudine nunc omnes accepimus, ita vt Christus non ex parte sit, sed totus in nobis, & relictis iniitijs paruulorum creuerimus in eum virū, de quo propheta dicit: *Ecce vir oriens nomen illi.* Et Ioannes Baptista cōmemorat. *Post me venit vir qui ante me factus est, quoniā ante me erat*) tunc in occurfu vnus fidei, & vnus agnitionis filij Dei (quem nunc pro varietate mentium, non vna neceadem fide & agnitione cognoscimus) totum corpus, quod prius dissipatum fuerat, & in diuersa laceratum, in suam com-

Zach. 6. c. Ioan. 1. b.

pagem iuncturamque rediget, ita vt vna subministratio eademque operatio, & vnus ætatis consummata perfectio, totum crescere faciat corpus æqualiter, & omnia membra iuxta mensuram suam incrementum ætatis accipiant. Hæc autem tota ædificatio, per quam ecclesiæ per partes corpus augetur, mutua in se charitate complebitur. Totas rationabiles creaturas sub vnus rationalis animalis intelligamus exemplo, & quodcumque de huius membris dixerimus & partibus, hoc sciamus esse referendū ad vnāquamque rationabilem creaturam. Putemus hoc animal ita per artus, venas, carnesque laceratum: vt nec ossi hæreat, nec neruus iungatur ad neruum: separatim oculi iaceant, scorsum nares: manus alium locum teneant, alio proiecti sint pedes, & reliqua membra in hunc modum inter se dispersa sint & diuisa. Finge aliquem venire tantæ scientiæ medicum, qui iuxta fabulas ethnicorum, Esculapium possit imitari, & in nouam figuram nouumque nomen Virbium suscitare: hic necesse habebit vnum quodque membrum suo loco restituere, & compagem copulati, compagi, & quodam glutino patribus relictis, vnum corpus efficiere. Hucusque nobis vna similitudo processerit: nunc in eandem similitudinem ad id quod intelligi volumus, aliud trahatur exemplum. Paruulus crescat, & occulto æuo in perfectam adoleſcat ætatem: suum manus augmentum habebit, sua pedes sentient incrementa: venter, dum nescimus, impletur: humeri, dum falluntur oculi, dilatantur, & omnia membra per partes iuxta mensuram suam sic crescunt: vt tamen non sibi, sed corpori videantur augeri. Ita igitur & in restitutione omnium, quando corpus totius ecclesiæ nunc dispersum atque laceratum, verus medicus Christus Iesus sanaturus aduenit vnusquisque secundum mensuram fidei, & agnitionis filij Dei (quem ideo agnoscere dicitur, quia prius nouerat, & postea nosse desinuit) suum recipiet locum, & incipiet id esse quod fuerat: Ita tamen vt non iuxta aliam hæresim, omnes in vna ætate sint positi: id est, omnes in angelos referantur: sed vnumquodque membrum iuxta mensuram & officium suum perfectum sit. Verbi gratia: vt angelus refuga id esse incipiat quod creatus est: & homo qui de paradiso fuerat eiectus, ad culturam iterum paradisi restitatur. Ita autem vniverſa sic fient: vt inuicem inter se charitate iungantur: Et dum congaudet membrum membro, & in alterius profectione lætatur: Christi corpus, ecclesiæ primitiuorum habitet in caelesti Hierusalem: quam in alio loco Apostolus matrem sanctorum vocat. Iccirco [vt supra diximus] hæc apud nos obscuriora sunt: quia *ἡ ἑκκλησία* dicitur in Græco: Et omnis metaphora si de alia in aliam linguam transferatur, ad verbū quibusdam quasi sentibus, orationis sensus & germina suffocantur.

Hoc ergo dico & contestor in Domino, vt nō amplius

ambuletis, sicut & gentes, &c.] Hoc ergo [ait] dico vobis ò Ephesij, vosque contestor: vt quia occurſuri estis in mensuram ætatis plenitudinis Christi non ambuletis sicut ambulantes: quæ idolis seruientes, & sensu, & mente abutuntur in praua. Quæ cum ideo acceperint animam & intellectum, vt cognoscerent Deum, abalienati sunt à vita eius [quam aliam absque Christo non nouimus] & in sui cordis ambulante cæcitate. Atque vti nam peccasse sufficeret, & vel seto agerent penitentiam, damnarentque vitia in quibus iugiter inhiarunt: esset remedium respicere post errorem. Nunc vero desperantes se, & in ritum irrationabilium bestiarum, ceno voraginique mergentes, tradiderunt impudicitie atque luxuria: operantes quidquid corpus voluit, mens desiderauit, libido suggestit. Et cum nihil omnino prætermiserint, quod immundum sit, hoc totum fecere in auaritia: dum numquam luxuriando satiantur, nec eorum terminum habet voluptas. Aut certe vltra concessam

b ¶ Hoc ergo dico & contestor in Domino, vt non amplius ambuletis, sicut & gentes, &c.] Hoc ergo [ait] dico vobis ò Ephesij, vosque contestor: vt quia occurſuri estis in mensuram ætatis plenitudinis Christi non ambuletis sicut ambulantes: quæ idolis seruientes, & sensu, & mente abutuntur in praua. Quæ cum ideo acceperint animam & intellectum, vt cognoscerent Deum, abalienati sunt à vita eius [quam aliam absque Christo non nouimus] & in sui cordis ambulante cæcitate. Atque vti nam peccasse sufficeret, & vel seto agerent penitentiam, damnarentque vitia in quibus iugiter inhiarunt: esset remedium respicere post errorem. Nunc vero desperantes se, & in ritum irrationabilium bestiarum, ceno voraginique mergentes, tradiderunt impudicitie atque luxuria: operantes quidquid corpus voluit, mens desiderauit, libido suggestit. Et cum nihil omnino prætermiserint, quod immundum sit, hoc totum fecere in auaritia: dum numquam luxuriando satiantur, nec eorum terminum habet voluptas. Aut certe vltra concessam

LEON
M. 7. 8.

A

viri ad feminam coniunctionem, ad maiora confcendunt: masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedem erroris sui in semetipsis recipientes. Vanitas sensus, & mentis obscuritas, bifariam diuiditur, in sæculi huius negotia, & in sapientiam secularem: quando aut in his quæ mundi hu-

Rom. 1. d

Diff. 37. c Nonne.

ius sunt, & cito transeunt, detinemur: aut non profutura cognoscimus. Nonne vobis videtur in vanitate sensus, & obscuritate mentis ingredi, qui diebus ac noctibus in dialectica arte torquetur: qui physicis perscrutator, oculos trans cælum leuat, & vltra profundum terrarum & abyssi in quoddam inane demergitur: qui Iambum struit, qui tantum metrorum sylaam

in suo studiosus corde distinguit & congerit, & [vt ad alteram partem transeam] qui diuitias per fas & nefas querit: qui adulatur regibus, hæreditates captat alienas, & opes congregat, quas in momento cui sit relicturns, ignorat. Quod autem ait: qui desperantes semetipsos, id est, *ἀπολυσθέντες τῶν ἰσχυρῶν*, multo aliud in Græco significat quam in Latino: desperantes quippe *ἀπολυσθέντες* nominantur *ἀπολυσθέντες* autem hi sunt qui postquam peccauerint, non dolent: qui nequaquam sentientes ruinam suam, feruntur in prouum, & tamquam bestiaæ ferrum videntes, in mortem ruunt. Pone mihi duos in vno vitio deprehensos: alterum qui intelligat, plangatque quod fecit: alterum qui delectetur in scelere, & non solum non doleat, verum etiam gloriatur, & putet se quandam turpitudinum palmam & victoriam consecutum: nonne tibi videtur ille dolere, & hic penitus non dolere? Exprimamus, si possimus, verbum de verbo, & dicamus *ἀπολυσθέντες*, indolentes, siue indolorios. Nam & quidam philosophorum *ἀπολυσθέντες*, id est indoloriam prædicauit. Hi qui naturas varias introducunt, sciunt propterea gentes in vanitate sensus obscuratis mentibus ambulare: quia ignorantia se & cæcitati dederunt. Nemo enim imperitus appellatur & cæcus: nisi is qui cognoscere potest & videre. Nec dicimus cæcum esse lapidem, & brutum animal ignorare: quia non ab eo queritur, nec eius naturæ est vt cognoscat & videat. Sin autem in natura gentium fuit, vt Dei vitam intelligerent & viderent: non choicorum & spiritalium natura varia, sed voluntas. Dixeramus supra operationem immunditiæ omnis in auaritia, non ad auaritiam vt sonat simpliciter pertinere, sed ad libidinem atque luxuriam: Debemus hunc sensum alterius loci testimonio comprobare in prima ad Thessalonicenses epistola scribitur: Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra, vt abstineatis vos à fornicatione, vt sciat vnusquisque nostrum suum vas possidere in sanctificatione & honore: non in libidine desiderii, sicut & gentes quæ non nouerunt DEVM: vt ne quis supergrediatur, & circumscribat in negotio fratrem suum: quoniam vindex est Dominus de his omnibus: sicut & prædiximus vobis, & testificati sumus, Non enim vocauit nos Deus in immundicia, sed in sanctificatione. Diligenter observa: quia ad castitatem nos prouocans, & nolens vxoribus tantum esse contentos, dixerit: Ne quis supergrediatur, & circumscribat in negotio fratrem suum, id est, ne suam coniugem delinquens, alterius polluere querat vxorem.

B

1. Thes. 4. n

Vbi nos habemus, & circumscribat in negotio fratrem suum, in græco legitur, *ὅς περιουσιάζει ἐν τῷ ἀσεβῆναι ἢ ἀσεβῆναι* *περὶ τῆς ἀσεβείας* autem auaritia nuncupatur quam nos possumus vim verbi transferentes, sic in præsentilo loco exprimere: vt ne quis supergrediatur, & auarus fraudet in negotio fratrem suum. Quæ enim consequentia est, vel in illo capitulo, quod nunc ad exemplum vocauimus: vel in hoc quod principaliter ad Ephesios conamur exponere: intet impudicitiam & immunditiam, castitatem quoque & affectum coniugalem, extraordinarie repente auaritiam nominari. Non vobis molestum sit, si diu in obscurioribus immotemur: caufati enim in principio sumus, inter om-

nes Pauli epistolas, hanc vel maxime & verbis & sensibus inuoluntam.

a ¶ Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, &c.] Si omnes Christum audire videntur, audirent: numquam ad Ephesios, & certe illos quibus sacramenta Christi

reuelarat, Apostolus diceret: si tamen illum audistis. Diceret autem Christum, idipsum est, quod nosse virtutem: & audire illum, non differt ab eo si diceret: audire sapientiam, iustitiam, & cetera quibus Christus vocatur. Si quis ergo Christus audiuit & didicit, non ambulabit in vanitate sensus sui: nec obscuratus mente gradie-

tur: neque erit abalienatus à vita Dei: habebit etiam scientiam ignoratione discussa, & immisso tenebris lumine, omnis de oculis cordis eius cæcitas auferetur. Quod cum habuerit, non se tradet impuditiæ: nec operabitur omnem immundiciam in auaritia, concessos finis prætergrediens nuptiarum.

Si autem aliquando contigerit, vt aliqua passione superetur, dolebit super vulnere suo, & conscientia tormenta patietur: quia liberam frontem, & puritatem immaculatam mentis amiserit. Dicamus igitur Christum, & audiamus illum: si quis est qui potest dicere: *An experimentum queritis eius, qui in me loquitur Christus?* Curramus ad eum diebus ac noctibus, ad os eius & ad eloquium pendeamus. Christus nobis loquitur, spiritus sancti sunt verba quæ promittit. *Statuit enim Deus in ecclesia primum Apostolos, secundo prophetas, tertio doctores.* Sed nec illud est desperandum, quod aliquando ipse in mentibus nostris Christus loquitur, & per semetipsum nos doceat, & organum oris non querat alieni, tantum non simus subditi peccato, nec corpus nostrum delicta possideant, & ingreditur in illud sapientia.

1. Cor. 13. a

1. Cor. 8. b

1. Cor. 14. a

1. Cor. 14. b

1. Cor. 14. a

1. Cor. 14. b

1. Cor. 14. c

1. Cor. 14. d

1. Cor. 14. e

1. Cor. 14. f

1. Cor. 14. g

1. Cor. 14. h

1. Cor. 14. i

1. Cor. 14. j

1. Cor. 14. k

1. Cor. 14. l

1. Cor. 14. m

1. Cor. 14. n

1. Cor. 14. o

1. Cor. 14. p

1. Cor. 14. q

1. Cor. 14. r

1. Cor. 14. s

1. Cor. 14. t

1. Cor. 14. u

1. Cor. 14. v

1. Cor. 14. w

1. Cor. 14. x

1. Cor. 14. y

1. Cor. 14. z

1. Cor. 14. a

1. Cor. 14. b

1. Cor. 14. c

1. Cor. 14. d

1. Cor. 14. e

1. Cor. 14. f

1. Cor. 14. g

1. Cor. 14. h

1. Cor. 14. i

1. Cor. 14. j

1. Cor. 14. k

1. Cor. 14. l

1. Cor. 14. m

1. Cor. 14. n

1. Cor. 14. o

1. Cor. 14. p

1. Cor. 14. q

1. Cor. 14. r

1. Cor. 14. s

1. Cor. 14. t

1. Cor. 14. u

1. Cor. 14. v

1. Cor. 14. w

1. Cor. 14. x

1. Cor. 14. y

1. Cor. 14. z

mam

mam serui non mutat, nec ascendit in montem: lex in sordibus, prophetae in squalore versantur. Cum ille ad superiora conscenderit, & vestimenta sua voluerit immutare, intellectusque de seruo fuerit clarus & liber: tunc Moyse quoque & Eliae, facies & vestimenta mutantur.

a ¶ Deponere vos secundum priorem conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur iuxta desideria erroris. Quia videtur iuxta ordinem textumque sermonis scaterere sententia, sic legendum est: Vos autem non ita didicistis Christum (si amen illum audistis, & in illo docti estis) deponere vos secundum priorem conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur iuxta desideria erroris: sicut est veritas in I E S V. Ut sit sensus: Quo modo est veritas in Iesu: sic erit & in vobis, qui didicistis Christum, & audistis illum, & docti estis deponere secundum priorem conuersationem veterem hominem, qui corrumpitur iuxta desideria erroris.

Veterem autem hominem, quem praecipit deponendum, inueneratam & malitia arbitror appellari. Ille enim secundum priorem conuersationem & desideria erroris, semper errans, & in opere corruptionis helluans, corrumpitur atque violatur. Et quia in desiderijs indefinenter versatur erroris, & nunquam cessat a vitio: nequaquam corruptus dicitur, sed corrumpi: quod per singulos dies, horas, puncta, atque momenta corrumpitur, intercipitur, violatur. Sermo vero Dei, qui deo interficit, ut viuificet mortuum, & viuificatus Dominum requirit, quem ante interitum nesciebat, non corrumpit, sed interficit veterem hominem: Ego enim occido (ait) & viuifico, & cum interficeret illos, tunc querebant eum: Nec putemus hoc quod nunc ait: Qui corrumpitur secundum desideria erroris, illi esse contrarium, quod in alio loco scriptum est: Et si exterior noster homo corrumpitur: sed is qui interior est, renouatur de die in diem: Quia corruptio exterioris hominis, interioris hominis renouatio est: Et contra: interioris hominis corruptio, exterioris est instauratio. Aetimet aliquis simpliciter Paulum loqui: Si quis templum Dei corrumpit, corrumpet illum D E V S: Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Sed forte & ibi aliquid laicit, quod apud nos videtur absconditum. Si templum Dei nos sumus: secundum id quod scribitur: Templum enim D E I sanctum est, quod estis vos: & alius est qui corrumpit templum Dei, aliud quod corrumpitur: Querendum quis sit ille qui templum corrumpat Dei. Si inueneris hostes Hierusalem corrumpentes atque violantes templum ex lapidibus extructum, videbis pariter omnem corruptentem & violentem templum Dei, quem corrumpet & violabit D E V S, vlciscens corruptionem templi sui. Veruntamen & templum quod se praebuit (vicius quippe est atque sensibile) insidijs corruptentis luet penas, per hoc ipsum quod corruptum atque violatum spiritu in corruptionis amittit.

b ¶ Renouamini autem spiritu sensus vestri, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, &c. Nec in sensu renouamur absque spiritu, nec in spiritu absque sensu, sed renouamur coniuncte in spiritu sensus nostri, quomodo psallimus spiritu, psallimus & sensu: oramus spiritu, oramus & sensu, sic in spiritu sensus nostri renouemur: Ut cum sensus mundus fuerit atque purgatus, & ab omni macula sordidae concetrationis alienus, tunc ei iungatur & spiritus, & ita quodam inter se vnitate glutino compeletur, ut nequaquam simplex spiritus, sed spiritus, sensus esse dicatur. Cum autem renouati fuerimus in spiritu, qui nostri sensus est spiritus, tunc induemur nouum hominem, qui secundum Deum creatus est. Quod quidem alijs verbis id ipsum puto esse quod in alio loco dicitur: Induite vos Christum Iesum. Ille quippe est nouus homo, quo vniversi credentes debemus indui atque vestiri. Quid enim in homine qui a Salvatore nostro assumptus est, non nouum fuit? Conceptus, natiuitas, partus, infantia, do-

ctrina, vita, virtutes, & ad extremum, crux & passio, expolantis in ea principatus, & contrarias fortitudines ostentatui habentis, resurrectio quoque & ascensus ad caelum. Hic ergo vere creatus est in iustitia & sanctitate veritatis, quia Deus verus, Dei veri filius fuit, & tota in illo religio atque iustitia, Dei veritate completa est. Qui igitur conuersationem illius imitari potest, & vniversas in se exprimit virtutes, ut sit mansuetus, sicut fuit, ille mansuetus & humilis corde, & ponat animam suam pro amicis, ut ille posuit pro omnibus suis, verberatus non respondeat, maledictus non remaledicat, sed vincat in humilitate superbi am, iste indatus est nouum hominem, &

dicere cum Apostolo potest: Vtuo autem iam non ego, viuit vero in me Christus: Et, imitatores mei estote sicut & ego Christi. Potest quoque verba Ioannis assumere: Qui dicit se in Christo credere: debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. Quod autem ait: Qui secundum Deum creatus est, non idipsum sonat in Latino sermone quod Graeco. Creatio quippe apud nos, generatio vel natiuitas dicitur, apud Graecos vero ius nomine creationis, verbum facturae & conditionis accipitur. Et quod apud nos conditio, hoc apud Graecos creatio sonat. Vnde & haereticis natiuitatem Christi calumniant, Salomonis vsurpat exemplum: Dominus creauit me initium viarum suarum. Considerandum igitur, quia creatio atque conditio, numquam nisi in magnis operibus nominentur. Verbi causa, mundus creatus est, vrbs condita est, domus veto quamuis magna sit, adificata potius dicitur, quam condita vel creata. In magnis enim operibus atque facturis, verbum creationis assumitur. Ex quo animaduertendum istum nouum hominem, qui iuxta Deum in Christo creatus est, magnum Dei opus esse, & eminere ultra ceteras creaturas, cum sic conditus esse dicatur, ut mundus, & initium viarum Dei, & in exordio elementorum omnium sit creatus.

c ¶ Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, quoniam sumus, &c. Non simpliciter ut quidam putant, nec moraliter Apostolus praecipit mendacio derelicto, cum proximis veritatem loquendam. Alioquin sitandum cum proximis loquimur veritatem, quicumque non fuerit proximus, debet audire mendacium. Quod quidem & in lege praecipuum est: Non adulterabis vxorem proximi tui: Si proximus tantum propinquus vel amicus accipitur, adulteria in alieno iure permittit: sed proximum vocat omnem hominem, qui ex eodem nobiscum parente generatus est. Quod quidem & parabola illa significat, de Hierusalem Hierico hominis descendens, qui incidit in latrones, & sacerdote & leuita praetereuntibus, a Samaritano curatus est, & ad stabularium reuectus.

Affirmat autem post haec dominus eum esse proximum, qui illi misericordiam fecerit, volens ostendere omnes homines, omnibus esse proximos. Et hoc quidem sic intellectum adificat audientes. Ceterum id quod sequitur: Quoniam sumus alterutrum membra, magis mihi videtur significare mysterium, & de his dicere, qui nobis fide & virtute sunt proximi. Membra quippe alterutrum non sunt, nisi fideles fidelium, & Christiani Christianorum, & perfecti, eorum qui sunt plenae consummataeque virtutis. Propter quod Paulus ipse perfectus, in epistola alia loquebatur: Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Ergo hoc iubet, ut vnusquisque mystica quaeque atque secreta, & ea quae D E I veritate sunt plena, loquatur cum proximo suo: & dies diei eructet verbum, & nox nocti indicet scientiam, hoc est, clara quaeque & lucentia his indicet, qui merentur audire: Vos estis lumen mundi. Porro tenebrosa & inuoluta, & omni sacramentorum nocte velata, his referat, qui & ipsi nox, tenebrae, vel caligo sunt, de quibus dicitur: Et caligo sub pedibus eius, haud dubium quin D E I.

Galat. 2. d

1 Cor. 11. d

1 Ioan. 2. d

Prover. 8. c

H

Ibidem.

Exod. 20. d

Luca. 10. e

1 Cor. 2. b

Psal. 18. n

Matth. 5. l

Psal. 17. b

HERON
M. 7. 8.

A
Exod. 10. c
Psal. 17. b

Nam & in monte Sina Moses ingreditur in turbinem & caliginem, ubi erat Deus, & de ipso Deo scriptum est: *Posuit tenebras latibulum suum.* Loquatur itaque veritatem atque mysterium unusquisque cum proximo suo, & non det sanctum canibus, neque mittat margaritas suas ante porcos, sed qui-

Zach. 8. c

a ¶ *Irascimini & nolite peccare.*] De quarto psalmo hoc vsurpatū, nulli dubium est, & videtur illi esse contrarium, quod alibi dicitur: *Nunc autem deponite & vos omnem iram, & indignationem, & malitiam, & blasphemiam, & iram sermone ex ore vestro.* Sed & simpliciter intellectum nocet, dum putatur ira scena laxata. Duplex autem non solum apud nos, verum etiam apud philosophos ira nomen accipitur. Vel cum iniuria laesit, naturalibus stimulis concitatur, vel cum requiescente impetu & furore restincto, potest mens habere iudicium, & nihilominus super eo qui putatur laesisse, desiderat ultionem. Arbitror itaque de priori ira nunc dictum, & nobis quasi hominibus esse concessum, ut ad indignam alicuius rei faciem moueamur, tranquillitatemque mentis, velut lenis quaedam aura conturbet, nequam tamen in tumentes gurgites, furoris impetu subleuemur. Firmianus noster librum de ira Dei, docto pariter & eloquenti sermone conscripsit, quem qui legerit, puto ei ad iram intellectum, satis abundeque posse sufficere.

Col. 3. b

b ¶ *Sol non occidat super iracundiam vestram.*] Si simpliciter hunc solem intelligimus, qui oculis carnis aspicitur, peccamus, quando irascimur, & occidente sole, iracundia perseuerat. Non peccamus autem, quando (verbi gratia) a prima hora vsque ad vndecimam irascentes, facimus quod indignatio, furor, ira suggererint. Quo sensu nihil mihi videtur absurdum, quasi non queat quippiam ab ortu solis vsque ad occasum, in tanta scelera debacchari, quanta tota vita sua, non possit lacrymis expiare. Aut non magis ira locum in die habeat, cum vti que nox requies sit furoris, & succedente somno, etiam si irascimur, in diem iracundiam differamus. Quia igitur verus sol, sicut occidit super malos prophetas, iuxta illud quod scriptum est: *Occidet sol super prophetas vestros meridie,* ita etiam super omnes occidit peccatores: nequaquam eis ortus sui lumen indulgens: praecipit nunc Apostolus, ne talia faciamus furore superati, per quae nobis sol occidat, & principale cordis tenebris inuoluatur. Quidam putant sic accipiendum hoc esse simpliciter, quomodo & illud quarti psalmi, vnde id ipsum sumptum videtur: *Quae dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini:* id est, quaecumque in die, vel opere, vel sermone, vel cogitatione peccatis, haec succedente poenitentia purgate per noctem, & ira sit breuis, nec in diem crastinum differatur.

Amos. 8. c

c ¶ *Neque locum detis diabolo.*] Diabolus Graecum verbum est, quod Latine dicitur criminator, lingua vero Hebraea satan appellatur, id est, aduersarius, siue contrarius, & ab Apostolo Belial, hoc est, absque iugo, quod de collo suo Dei abiecerit feruitutem, quem Aquila apostatam transtulit. Et sciendum vbi cunque in veteri lege filij pestilentiae scribantur, sicut ibi: *Filij autem Eli, filij pestilentiae:* ibi in Hebraicis voluminibus, *Belial,* hoc est, diabolus pro pestilentia nominari, licet plurimi pro belial corrupte in Apostolo belian legant. *Nolite itaque, ait dare locum diabolo,* qui tanquam leo rugiens, qui rrit aditum, per quem possit irrumpere. Quomodo enim pater & filius stant ante ostium, & pulsant, ut introeant & carent cum eo, qui se receperit, ita & aduersarius semper in nos est paratus irrumpere, & cum locum dederimus, ingreditur. Solet autem ante quam veniat, quaedam iacula praemittere, & praecursorem aduentus sui facere cogitationem: hanc nos in corde nostro susceptam nutriamus intrinsecus, & crescere fecerimus, cum in nobis prolem suam auctam

1 Cor. 6. c
בריעל

1. Reg. 2. c

Apoc. 3. d

viderit, & ipse audebit intrare. Denique in Iudae Ilcior cor, primam iecit sagittam, ut traderet Saluatorem, quam si exceptam ille miserabilis non fouisset, nunquam post intrinsecum panem in paropside, intrasset in illum satanas. Simulque & hoc diligenter attendite, quod non inuenit diabolus locum introcundi in Iudam, cuius peccus iam ante percusserrat, nisi in conuiuium Saluatoris. Quia tunc vel maxime in potestate ei damur, quando nec humanitate, nec clementia, nec mansuetudine eius vincimur, quem odimus indigne. Huic quod nunc praecipit, neque locum detis diabolo, illud de Ecclesiastico com-procedat: *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dederis ei: ille superbus & temerarius vult ascendere, vult subire, sed etiam si te oppressum putauerit, & se extulerit, tu ne dederis locum.* Potestas quippe diaboli, non in temeritate illius atque iactantia, sed in tua est voluntate.

Ioan. 13. a

d ¶ *Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat communicare ei qui indiget.*] Quia hi qui in vitae istius negotiis conuersantur, propter alimenta & vsus non cessarios, coguntur aliqua vel emere, vel vendere, & lucra de negotiatione scitari, & difficile est etiam eos qui a caeteris passionibus liberi sunt, fornicatione videlicet, idololatria, adulterio & homicidio, hoc vitio non teneri, propterea nunc Ephelios monet, ne sub occasione emolumentum, furti crimen incurrant, furtum nominans, omne quod alterius damno quaeritur. Iustum autem esse ut manibus suis unusquisque operans, & victum labore conquirens, impertiat non habentibus. Neque vero ait: *Magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est,* ut non indigeat, & habeat victum & nulli molestiam exhibeat: Sed laboret, inquit, manibus suis quod bonum est ut habeat unde communicet indigentibus. Qui igitur ad hoc tantum laborat, ut ipse non egeat, & a caeteris contrahit manum, quamuis applaudit sibi, ramen Apostoli praecipit non fecit. Potest autem & alius intelligi: qui furabatur, iam non furetur, & reliqua, propter illud quod scriptum est de pseudopphetis: *Qui furantur sermones, unusquisque a proximo suo:* Et in euangelio: *Omnes qui venerunt ante me, fures fuerunt & latrones.* Et ad Romanos: *Qui praedicat non furandum, furarius,* quod furta prohibeamur facere spiritalia. Neque enim hoc quod sequitur. Magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, ad vitae huius necessaria digne referri potest, ut bonum dicitur quodcunque peritura est, & ad mammonam iniquitatis pertinet. Quamuis enim iustus labor opes habeat absque tergiversatione quasitas, satis habebit si non dicantur malum, caeterum bonum non valent appellari. Igitur bonum operatur, qui declinat a malo & facit bonum, & operatur in agro animae suae, ut spiritualibus panibus impleatur, & possit commodare esurienti, & necessitatem sustinenti, dans in tempore ciuitaria conferui suis. Si autem talis est qui operatur bonum, ergo & is qui furatur, consequenter verba furatur & dogmata, de furto viuens, de furto sibi ceruicalia consuens, & scripturarum pannos hinc inde colligens, ut possit tunicam facere concissam, quae deorsum est, non deorsum. Tunica enim ecclesiae, hoc est, corpus Christi, desuper contexta est, & nulla ex parte confutilis, quae ne ab inimicis quidem scindi potest.

Hier. 23
Ioan. 10. b
Rom. 2. c

e ¶ *Omnis sermo malus de ore vestro non procedat: sed si quis bonus ad edificationem opportunitatis, ut det gratiam audientibus.*] Bonus sermo est ad edificationem opportunitatis, dans gratiam audientibus, qui docet virtutes sequendas, vitia fugienda. Malus, qui ad peccata prouocat, & pronos magis incitat ad ruinam. Pro eo autem quod nos posuimus ad edificationem opportunitatis, hoc est quod dicitur Graece *κατασκευαστος*, in Latinis codicibus propter euphoniā mutauit interpretes, & posuit, ad edificationem fidei. Quoties cunque ex sermone nostro aliquis proficit, & iuxta opportunitatem loci, temporis & personae aedificat audientes, bonus de ore

nostro

E nostro sermo processit: Quotiens veiò loquimur aut non in tempore, aut importuno loco, aut non vt conuenit audientibus, totiens sermo malus procedit de ore nostro ad destructionem eorum qui audiunt. Consi-deremus itaque quid loquamur, quia pro omni otioso verbo redditori sumus rationem in die iudicii. Et etiam si non lædamus, non tamē edificemus, mali verbi nobis luenda sit pena.

Mat. 12. c
Luc. 19. f
Mich. 7. a
Sic. 70.

deplorat, dicens: *Heu mihi anima quia periji reuerens à terra: & qui corrigat inter homines non est.* Omnes in sanguine iudicantur. Et in Ezechiele opera quondam sanctæ ciuitatis enumerans, ait: *In omnibus istis contristabam me.* Signati autem sumus spiritu dei sancto, vt & spiritus noster & anima imprimantur signaculo Dei, & illam recipiamus imaginem & similitudinem, ad quam in exordio conditi sumus. Hoc signaculum sancti spiritus, iuxta eloquiū Saluatoris, Deo imprimente signatur. *Hunc enim,* ait, *signauit pater Deus.* Signator ergo à patre, spiritu sancto, omnis, qui ex eo quod credidit Deo, signauit, quia verus est Deus. Qui iccirco signatur, vt feruet signaculum, & ostendat illud in die redemptionis purum atque sincerum, & nulla ex parte mutilatum, & ob id numerari cum his valeat, qui redempti sunt.

G
Ezech 16 c
Sec. 70
καὶ ἐκείνους
μετὰ τῶν
ῥούτων.
Ioan. 6. c

Commentarij secundi in epistolam ad Ephesios finis.

**DIVI HIERONYMI PRESBYTERI
IN TERTIVM LIBRVM COMMENTARIORVM
AD EPHESIOS, AD PAVLAM, ET
EVSTOCHIVM.**

PROOEMIUM.

ATIS abundeque, ó Paula & Eustochium, de argumento epistolæ Pauli ad Ephesios, in primi libri præfatione disse- rui, & sparsim, vbicunq; occasio data est, licet breuiter, ostēdi, quod beatus Apostolus ad nullam ecclesiarum tam mystice scripserit, & abscondita faculis reuelauerit sacramenta. Nunc ergo, quoniam orationum vestrarum, & sanctæ Marcellæ fultus auxilio, tertium, id est, extremum, in eandem epistolam dicto librum, iustum mihi videtur, vt nominis quoque ipsius etymologiam cum sensu, quem supra exposui, congruere doceam. Ephesus in Latinam linguam interpretatur voluntas, siue consilium meum in ea, vel certe anima mea in ea. Voluntas & consilium & anima Dei in eo est, qui potest dicere: Ipse enim mihi dedit notitiam omnium, & cum incerta & occulta sapientiæ Dei illi fuerint reuelata, testimoniū consequetur loquentis: Inueni Dauid de Bethlehē filium Iesse, virum secundum cor meum, qui faciat omnes voluntates meas. Istiusmodi virum & Osee propheta significat, dicens: *Quis sapiens, & intelliget hæc, prudens & agnoscat ista?* Porro vt sciat, multam esse distantiam iusti simplicis iustiq; sapientis, qualem in resurrectione mortuorum singuli gloriam consequantur, attendite. *Et multi dormientium de limo terre exurgent: hi in vitam æternam, & hi in opprobrium, & confusione æternam.* Et intelligentes fulgebunt sicut splendor firmamenti, & ex iustis multi sicut stellæ in æternum. *Fulgebunt, inquit, iusti sicut stellæ in æternum, & intelligentes, id est, habentes scientiam scripturarum, sicut splendor cæli.* Non quo doctus vir, iustus quoque esse non debeat, sed quo qui iustus est, nisi fuerit eruditus, tā procul sit à sapiente iusto, quam est stellarum fulgor à lumine firmamēti. Quod si quis meditatione tantum legis instructus, vitam suam negligit, neq; audet dicere: *A mandatis tuis intellexi, propterea ad omnia manda-*

tata dirigebar: iste quasi aramentū sonans, & cymbalum tinniens, & infatuatum sal, in stercore conculcandus est. Si autem detur optio singulorum (seposito eo qui habet sapientiam atque iusticiam) magis ego velim rusticitatem iustam, quam doctam malitiam. Quia in altero licet minor, tamen gloria est, stellarum esse lumini coæqualem: in altero iuxta scientiæ profectum, maiora supplicia sunt. *Potentes quippe potenter patientur tormenta.* Et: *Seruus qui scierit voluntatem domini sui, & non fecerit eam, vapulabit multis.* Hæc iccirco vt docerem, quare animam & consilium, & voluntatem Dei, Ephesiorum vocabulum sonet, qui artium magicarum præstigijs derelictis, erroris zelum ad veritatis studium transtulerunt. Ob quorum salutem tanto Paulus sudore pugnavit, vt ad Corinthios scriberet: *Si secundum hominem ad bestias pugnaui Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? Quæ sunt istæ bestiæ? Nempe illæ, de quibus psalmista precator, dicens: Ne tradas bestijs animam confitentem tibi.* Et in alio loco: *Increpaueras calami.* Aduersarius enim noster diabolus tanquam leo rugiens circueit, qui cum cerneret principem Asiæ ciuitatem ad doctrinam Pauli de faucibus suis eripit; totis satellitum suorum agminib. congregatis eum opprimere nitebatur, & improbe se extollens, volebat quasi aquila ponere super illum nidum suum. Quod Apostolus sentiens, & omni custo dia seruans cor suum (quippe qui eius non ignoraret astutias) post victoriam quidem, sed non in cruetam victoriam, loquebatur. *Non enim volumus vos ignorare fratres de tribulatione nostra quæ facta est nobis in Asia, quoniam supra modum grauati sumus supra virtutem, ita vt taderet nos etiam viuere.* Quod autem per Tychicum epistola mittitur, valde eiusdem epistolæ congruit sacramentis. De quibus & noni psalmi titulus prænotatur, *pro arcibus filij.* Tychicus enim silens interpretatur, non proiciens margaritas ante porcos, nec dans sanctum canibus, & libere ad Deum loquens: *In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.*

H
Sap. 6. n
Luc. 12. f
1. Cor. 15. a
Psal. 73. d
Ibid. 6. f
1. Petr. 5. l
2. Cor. 16. l
Tychicus.
Psal. 118. l

F
Dan. 12. b
Sap. 7. c
Dan. 12. b
A. 13. d
Ose 14. d
Sic. 70.
Dan. 12. b
Psal. 118. n
Ibidem q

HIERONYMUS
VI. 7. 8.